

GESCHIEDENIS
VAN
NEDERLANDSCH OOST-INDIË
VOOR DE JEUGD

DOOR

G. VAN DUINEN

LEERAAR AAN DE KWEEKSCHOOL DER I.E.S. TE BANDOENG

65

3

RIJSWIJK (Z.-H.)
BLANKWAARDT & SCHOONHOVEN

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

2270 2622

WITTE PATERS
ST. CHARLES

LEERBOEKJE
DER INDISCHE GESCHIEDENIS

Jan Pieterz. Coen.

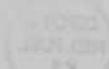
LEERBOEKJE

DER

INDISCHE GESCHIEDENIS

DOOR

G. VAN DUINEN

LEERAAR AAN DE KWEEKSCHOOL DER I. E. S. TE BANDOENG.

RIJSWIJK (Z.-H.)

BLANKWAARDT & SCHOONHOVEN

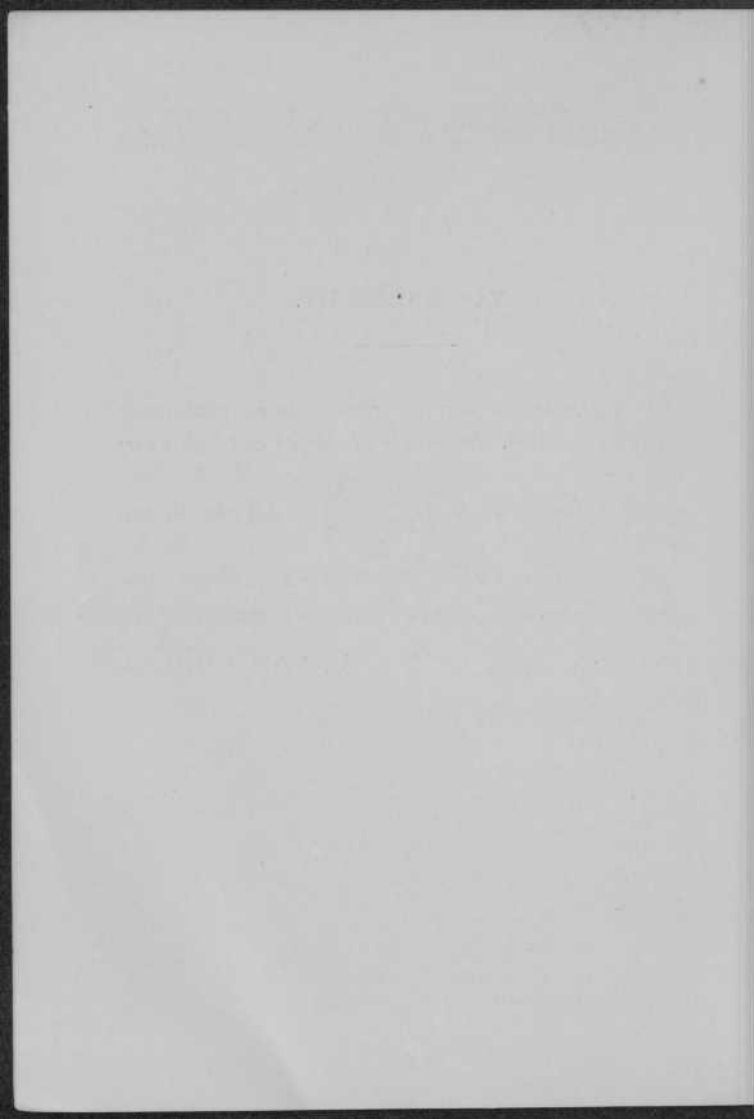
VOORBERICHT.

Dit boekje bedoelt niet, het vertellen van den onderwijzer overbodig te maken. Het levende woord van den onderwijzer blijft bij het geschiedenisonderwijs het leermiddel bij uitnemendheid. Het leerboekje komt daarna om het geleerde vast te leggen.

De leerstof is niet zoo uitgebreid als het aantal lessen doet vermoeden, daar sommige daarvan als leesles bedoeld zijn.

G. VAN DUINEN.

Bandoeng, October 1924.

1. De oudste tijden.

Van de oudste tijden der Indische Geschiedenis weten we zoo goed als niets. Waarschijnlijk was Java toen bewoond door verschillende volksstammen, die nog zeer onbeschaafd waren. Het waren ruwe heidenen, die vele goden en geesten vereerden, evenals nu nog de Dajaks, Papoea's, enz. Langzamerhand zijn de bewoners van Java tot meerdere beschaving gekomen, zoodat ze bij 't begin der Christelijke jaartelling het bewerken van 't ijzer en den natten rijstbouw reeds kenden. Of de gamelan en de wajang hun toen al bekend waren, is niet zeker.

Ongeveer in het begin van onze jaartelling kwamen er vele nieuwe bewoners op Java. Dat waren de Hindoes uit Voor-Indië. In groote scharen trokken zij naar het schoone Java, stichtten verschillende rijken en onderwierpen de oorspronkelijke bevolking.

Hun komst was voor Java van groote beteekenis. De Hindoes waren een beschaafd volk en de bewoners van Java hebben zeer veel van hen geleerd.

De Javanen leerden van de Hindoes de letterteekens om hun taal te schrijven. De ruwe zeden werden eenigszins verzacht, de landbouw werd verbeterd en een betere rechtspraak ingesteld. De Hindoes brachten op Java ook hun godsdienst; sommigen dien van Brahma, anderen de leer van Boeddha.

De Brahmanen hadden drie hoofdgoden. Brahma was de opperste god, die alles geschapen had. Wishnoe

Brahma. (Uit: Colijn, Indië.)

zorgde er voor, dat alles onderhouden werd en Ciwa was de verdelger, de verwoester. Toch werd Ciwa op Java het meest vereerd en is nu nog bekend onder den naam van Batara Goeroe.

Ook Dewi Sri, de echtgenoot van Wishnoe, wordt nog door de bewoners van Java als godin van den rijstbouw vereerd.

De Brahmanen verdeelden het volk in vier kasten, zooals die nu nog op Bali voorkomen.

Boeddha leefde ongeveer 5 eeuwen voor Christus. Hij was een wijs en goed man, die door zijn onderwijs de menschen beter en gelukkiger wilde maken. Hij verbood het doden van dieren.

Zoowel de Brahmanen als de Boeddhisten verbranden de lijken van hun gestorvenen, de eerste werpen de

asch in de zee, de laatste bewaren die in urnen.

De Hindoes vestigden zich het eerst op West-Java, waar ze het rijk Taroema Nagara stichtten ($\pm$ 400). Verder weten we van West-Java bijna niets tot ongeveer het jaar 1400. Dan vinden we daar het rijk Padjadjaran met de hoofdstad Pakoean in de buurt van het tegenwoordige Buitenzorg.

In de 6e eeuw vestigden de Hindoes zich op Midden-Java. Ze stichtten daar verschillende rijken, die hun tijdperk van grootsten bloei hadden in de 8e en 9e eeuw. Uit dien tijd dagteekenen de grootsche bouwwerken, die nu nog op Midden-Java gevonden worden. Toen werd de Boroboe-doer gebouwd met zijn talrijke Boeddha-beelden en prachtige beeldhouwwerken; de Mendoet met zijn drie reusachtige beelden, de Prambanan en vele andere.

Omstreeks het jaar 1000 geraakte Midden-Java in verval en kwam Oost-Java tot bloei. Een machtig koning uit dien tijd was Erlangga ($\pm$ 1025).

Na zijn dood werd er een beeld van hem gemaakt, waar hij voorgesteld wordt als Wishnoe, gezeten op den garoeda, den vogel der wijsheid. Dat beeld is nu nog te zien in het museum te Modjokerto.

Het machtigste Hindoe-rijk van Oost-Java was Modjopait, dat $\pm$ 1300 ontstond. Het bevatte Oost- en Midden-Java en oefende op bijna alle eilanden van den Archipel gezag uit.

De hoofdstad Modjopait lag in de tegenwoordige residentie Soerabaja in de buurt van Modjokerto.

Voor al onder koning Hajam Woeroek (1350) beleefde Modjopait een gouden tijd.

Ciwa. (Uit: Colijn, Indië.)

Dewi Sri. (Uit: Groote Cultures.)

De handel bloeide, er heerschte vrede en rust in 't land
en 't volk was welvarend.

Ook dit machtige Hindoe-Javaansche rijk is ten slotte verdwenen.

Er kwamen nieuwe veroveraars naar Indië; zij brachten een nieuwen godsdienst en daarvoor moesten Ciwa en Boeddha wijken.

2. De Boro-Boedoer.

Aan den rechteroever van de Kali Progo, dicht bij de grens van de residentie Djokja en Kedoe, verheft zich een reusachtig bouwwerk, Boro-Boedoer geheeten.

In de verte maakt het den indruk van een grooten koepel, gekroond met een klokvormigen top. Maar als men naderbij komt, ziet men, dat het een heuvel is, die aan alle zijden met bouwwerken bekleed is. Het is dus geen kerk of tempel, waar men kan binnentreden.

Als we langs een der vier trappen naar boven klimmen, komen we op de eerste galerij, die rondom het geheele bouwwerk loopt. In 't geheel zijn er vier van die galerijen, die door trappen met elkaar in verbinding staan. De wanden van die galerijen zijn versierd met beeldhouwwerk, dat tafereelen uit het leven van Boeddha voorstelt. Boven dat beeldhouwwerk zien we hier en daar tempeltjes met een nis, waarin een Boeddha-beeld is aangebracht.

De geheele Boro-Boedoer heeft wel een 300 Boeddha-beelden, die alleen verschillen in de houding der handen.

Van de vierde galerij komt men op het bovenvlak van den Boro-Boedoer, dat uit drie boven elkaar liggende terrassen bestaat. In tegenstelling met de galerijen missen die terrassen bijna alle versiering. Ze bevatten niets dan een kring van klokvormige tempeltjes, stoepa's geheeten, waarin zich weer een Boeddha-beeld bevindt.

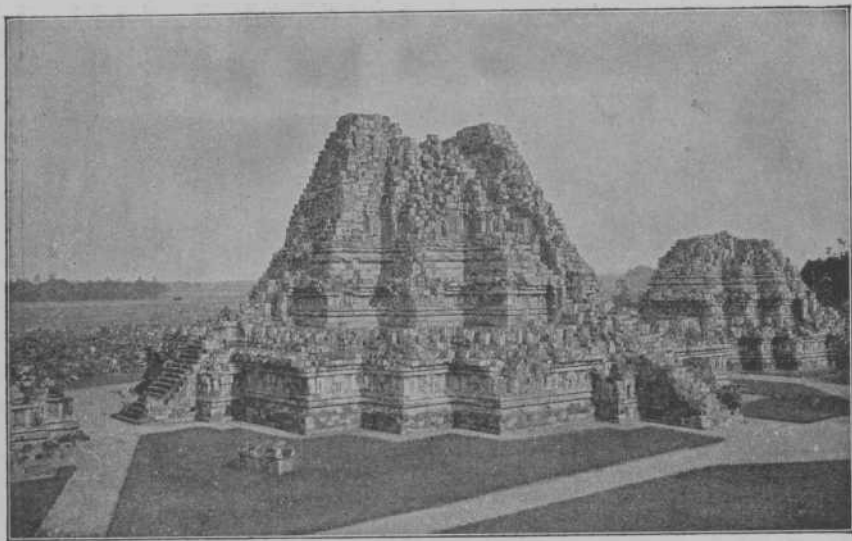
De top van het bouwwerk wordt gevormd door een groote stoepa.

Het moeten wel beschaafde en bekwame lieden geweest zijn, die in den ouden tijd zulk een grootsch gebouw tot stand konden brengen.

Tjandi Mendoet. (Uit: Colijn, Indië.)

We weten niet precies in welken tijd dat geweest is, waarschijnlijk in de 9e eeuw. Wel weten we, wie den Boro-Boedoer gebouwd hebben. Dat waren de Hindoes uit

Tjandi Prambanan. (Lit: Colijn, Indië.)

Voor-Indië, die bijna 2000 jaar geleden al naar Java trokken en daar hun godsdienst en hun bouwkunst brachten.

De Boro-Boedoer is gesticht ter eere van Boeddha, die door een groot deel der Hindoes hoog vereerd werd.

Zij zeggen, dat er in den loop der tijden meerdere Boeddha's geweest zijn, die naar de aarde kwamen, om de menschen te vertellen, hoe ze gelukkig konden worden. En er zullen later ook nog meer Boeddha's verschijnen.

Van den laatsten Boeddha, die ongeveer 500 jaar voor Christus leefde, vertellen zij het volgende:

Hij was de zoon van een koning in het land bij den Ganges. Toen hij geboren werd, deed hij zeven passen naar het Noorden en riep: „Ik ben het hoogste Wezen der wereld”.

Op ongeveer 30-jarigen leeftijd verliet hij zijn paleis en zijn familie, om eenige jaren als kluizenaar te gaan leven.

Daarna keerde hij terug naar 't gewoel van de wereld, om aan de menschen den weg tot het geluk te prediken.

Toen pas kreeg hij den naam van Boeddha (Wijze). Hij verkondigde den menschen, dat zij zich zelf moesten beheerschen en barmhartig zijn tegenover anderen, ook tegenover de dieren. Geen enkel dier mag gedood worden, zei Boeddha. Op 80-jarigen leeftijd stierf hij, nadat hij eerst nog beloofd had, dat er na 5000 jaar een nieuwe Boeddha zou verschijnen. Zijn lijk werd verbrand en de asch in 1200 deelen verdeeld, waarvan elke stad er een kreeg.

Boven zoo'n reliek werd dan een gedenkteeken gebouwd in den vorm van een stoepa.

Misschien is de Boro-Boedoer ook zoo'n grafmonument, dat een deel van het stoffelijk overschot van Boeddha of van een zijner volgelingen bevat. 't Is ook mogelijk, dat het een gedenkteeken is van de een of andere belangrijke gebeurtenis, die op die plaats is voorgevallen.

Toen het Boeddhisme nog op Java gevonden werd, hield men waarschijnlijk nu en dan optochten door de galerijen van den Boro-Boedoer. De bedoeling hiervan was, de menschen

aan te sporen tot het goede en een voorbeeld te nemen aan het leven van Boeddha.

Boeddha-beeld uit de Mendoet. (Uit: Colijn, Indië.)

Nu nog staat het bouwwerk bij de Javanen in een reuk van heiligheid en brengen ze er offers van bloemen en spijzen.

En willen ze een gekoesterden wensch gaarne vervuld zien, dan steken ze hun hand door een opening in den wand van een stoepa en raken eerbiedig het beeld van Boeddha aan.

3. De Islam.

In 't begin der 7e eeuw leefde in Arabië Mohamad, die een nieuwen godsdienst stichtte, welke gewoonlijk de Islam genoemd wordt. Na zijn dood verbreidden zijn volgelingen zijn leer over een groot gedeelte van Azië, Afrika en Europa.

In de 14e eeuw kwamen de eerste Mohamedanen op Sumatra. Waarschijnlijk waren het Hindoes uit Voor-Indië, waar in dien tijd reeds velen tot den Islam waren overgegaan. Zij kwamen niet als zendelingen of veroveraars, maar als kooplieden. Maar tegelijk trachtten ze overal hun godsdienst te verbreiden. Velen van hen trouwden met vrouwen uit deze landen en hun kinderen namen den godsdienst van den vader aan.

De eerste, die den Islam op Java predikte, was Malik Ibrahim. Hij stichtte een rijk te Grisse en is daar ook gestorven. Op zijn graf staat het jaar 1419 als zijn sterfjaar vermeld; het wordt nu nog door talrijke pelgrims bezocht en als een zeer heilige plaats beschouwd.

Een dergelijk graf vindt men in de buurt van Cheribon. Dat is van Ibn Maulana, ook wel Soenan Goenoeng Djati genoemd, die den Islam op West-Java gepredikt heeft. Zijn zoon Hasan Oedin stichtte het sultanaat Bantam.

Van de geschiedenis van die dagen is niet veel met zekerheid bekend. Er wordt verteld van acht wali's (heiligen), die den Islam gepredikt hebben.

Het eerste groote Mohamedaansche rijk op Java was Demak. Raden Patah, de vorst van dat land, bouwde

de beroemde moskee van Demak, die tot 1845 bestaan heeft. Toen werd ze zoo bouwvallig, dat ze op last der regeering afgebroken en vernieuwd werd.

Graf van Hasan Oedin. (Uit: Colijn, Indië.)

Van het oude gebouw zijn de acht met snijwerk versierde pilaren blijven staan als een herinnering aan de acht wali's.

Nu nog wordt de moskee jaarlijks door vele duizenden menschen bezocht.

Er ontstonden op Java verschillende Mohamedaansche rijken en de oude Hindoe-rijken verdwenen. Zelfs het machtige Modjopait kon zich niet staande houden; het werd veroverd en de hoofdstad verwoest ($\pm$ 1525). Demak was nu een tijdlang de voornaamste staat van Java, maar lang duurde dat niet. Van 1500—1600 werden er op Java vele oorlogen gevoerd en heerschte overal groote wanorde. Eindelijk verkreeg het rijk van Mataram de grootste macht. Karta, gelegen in de buurt van het tegenwoordige Djokja, was de hoofdstad.

Soetowidjojo, die van ongeveer 1575—1600 over Mataram regeerde, was een machtig vorst. Onder zijn bestuur keerden orde en rust terug.

De Hindoe-Javanen hielden zich nog vele jaren staande op Oost-Java in het rijk Balangbangan. Later werden ze ook vandaar verdreven en vestigden zich op Bali.

Een klein aantal belijders van den Hindoe-godsdienst trok zich terug in het Tengger-gebergte, waar hun nakomelingen nu nog wonen (de Tenggerezen).

Op Bali wordt nog steeds de godsdienst van Brahma beleden. Het kastenstelsel wordt daar nog gevonden, de dooden worden er verbrand en vroeger kwam er ook de weduwen-verbranding voor, maar die heeft het Gouvernement verboden.

Java was dus geheel een Mohamedaansch land geworden. Toch bleven er veel gewoonten en gebruiken bestaan, die aan de vroegere godsdiensten herinnerden. En ook nu nog vindt men op Java veel overblijfselen van het heidendom en de Hindoe-godsdiensten.

4. De Hollanders naar Indië.

De eerste Europeanen, die in Indië handel kwamen drijven, waren de Portugeezen ($\pm$ 1525). Zij brachten de Indische waren naar Lissabon, de hoofdstad van hun land. Hollandsche schepen haalden de koopwaren uit Lissabon en vervoerden die naar verschillende landen van Europa.

Cornelis Houtman. (Uit: Colijn, Indië.)

Eindelijk kwam bij de Hollanders het plan op om zelf naar Indië te gaan. In 1595 voeren vier schepen naar het Zuiden om de groote reis naar Indië te ondernemen.

Groot waren de gevaren, die zij hadden te doorstaan.

Zeeroovers en Spaansche oorlogsschepen loerden op hen, hevige stormen bedreigden hen met ondergang. Aan boord van de Nederlandsche schepen waren verscheiden kooplieden, waarvan Cornelis Houtman de voornaamste was en de leiding had.

Behalve de vier kapiteins was er nog een opperste loods aan boord, een bekwaam sterrenkundige, Pieter Keyser geheeten.

De reis duurde ongeveer 15 maanden, maar de vier schepen kwamen alle behouden in Indië aan.

Ze kwamen eerst bij het eiland Enggano en de Hollanders waren wel wat teleurgesteld, want met die naakte inboorlingen zou er wel niet veel handel te drijven zijn. Maar een paar weken later bereikten ze de reede van Bantam, waar ze Indische waren in overvloed vonden, want Bantam was in dien tijd een drukke handelsstad.

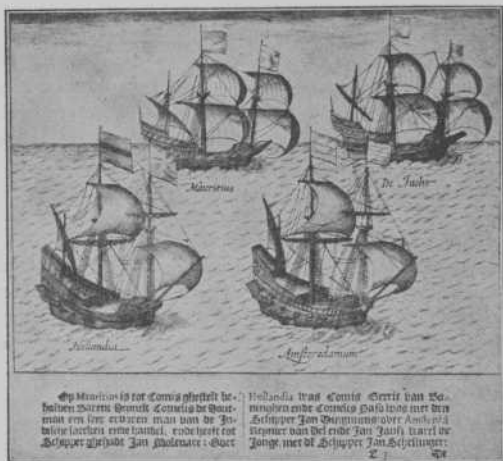
Al spoedig waren de schepen omringd door prauwen, die allerlei ververschingen aanbrachten.

Javaansche, Arabische en Chineesche kooplieden kwamen aan boord en stalden hun koopwaren op het dek uit. Ook de Inlandsche Hoofden kwamen kennismaken met de nieuwe bezoekers; onder hen was ook de Pangeran Mangkoe Boemi, gewoonlijk de Rijksbestierder genoemd, die in Bantam het bewind voerde voor den jongen vorst.

De eerste kennismaking viel gunstig uit en al spoedig mochten de Hollandsche kooplieden in de stad een huis betrekken, waar zij handel konden drijven. De eerste weken ging alles uitstekend en de Hollanders begonnen zich in Bantam al heel op hun gemak te gevoelen. Maar toen keerde 't blaadje om en wel hoofdzakelijk door de schuld der Hollanders zelf. De Hollandsche zeelieden gingen op een dag met het dieplood de haven van Bantam peilen en dit wekte bij de Bantammers het vermoeden, dat de vreemdelingen een aanval op de stad beraamden. De Rijksbestierder was ook ontevreden, want de Nederlandsche bevelhebbers waren

ruw en onbeleefd tegen hem. Plotseling liet hij daarom alle Hollanders, die aan wal waren, waaronder de opper-commies Cornelis Houtman, gevangen nemen en hun koopwaren in beslag nemen. Wat deden de anderen nu? In plaats van pogingen aan te wenden om de goede verstandhouding te herstellen, begonnen ze met daden van geweld. Ze namen eenige Bantammers gevangen en losten kanonschoten op de stad.

Eindelijk werd de vrede hersteld. De gevangenen werden

De eerste Nederlandsche schepen op weg naar Indië. (Uit: Colijn. Indië.)

tegen een losprijs vrijgelaten en de handel werd hervat. Maar spoedig ontstonden er nieuwe moeilijkheden. De Portugeezen hadden met leede oogen gezien, dat hun Hollandsche concurrenten zich in Bantam hadden gevestigd. Ze werkten hen zooveel mogelijk tegen en zetten den Rijksbestierder tegen hen op. Weer namen de Hollandsche zeelieden hun

toevlucht tot geweld. Ze beschoten een Portugeesche bark en toen ze die niet vermeesteren konden, kaaptten ze een paar prauwen, die met specerijen van Banda gekomen waren. Toen zeilden ze weg, want ze begrepen wel, dat er van een vreedzamen handel voorloopig niets meer komen kon.

De vier schepen koersten nu langs de Noordkust van Java, maar nergens kon men handelsbetrekkingen aanknoopen, want de Pangeran van Bantam had overal de menschen gewaarschuwd voor de Hollanders.

Te Sidajoe zou de Regent met zijn gevolg aan boord komen.

Eenige prauwen voeren naar het schip „Amsterdam” en vóór de bemanning er op bedacht was, sprong een groot aantal gewapende Inlanders aan boord en doodden in de eerste verwarring eenige matrozen. Na een hevige worsteling werden de Javanen naar hun prauwen teruggedreven, waarna een paar goed gemikte kanonschoten hun groote verliezen toebrachten.

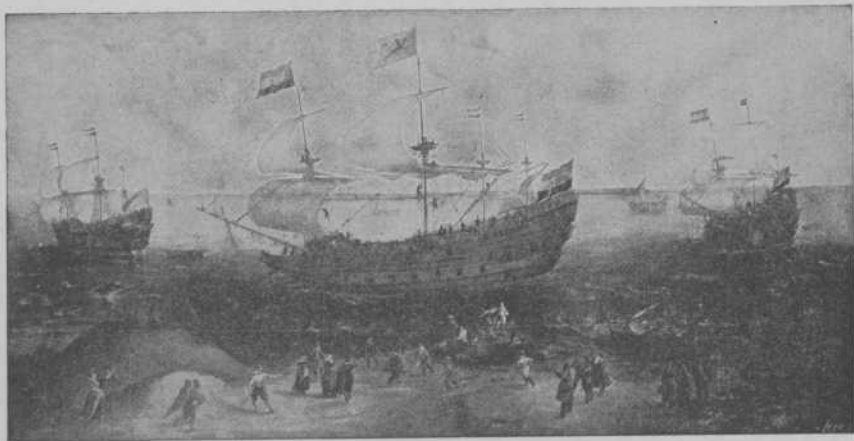
Bij het eiland Madoera vroeg weer een Inlandsch Hoofd verlof de vloot te bezoeken.

Maar nu waren de Hollanders op hun hoede, voorzichtig geworden door het pas gepleegde verraad. De Regent kreeg verlof de vloot te bezoeken, maar hij mocht alleen op de „Mauritius” komen. De Regent schijnt dit niet begrepen te hebben, want zijn prauw, waarin zich ook zijn achtjarig zoontje bevond, zette koers naar de „Amsterdam.”

Dadelijk dachten de Hollanders aan verraad en zonder zich te bedenken losten ze eenige kanonschoten op de prauw, waardoor de Regent en enkele van zijn volgelingen gedood werden.

Later pas ontdekte men, dat de Regent geheel met vrede-lievende bedoelingen gekomen was. Deze treurige vergissing wierp een nieuwe smet op den Hollandschen naam.

Kort daarop werd de „Amsterdam” verlaten en in brand gestoken, omdat het schip zooveel geleden had, dat het niet meer zeewaardig was.

Terugkomst der schepen in het vaderland. (Uit: Colijn. Indië.)

De drie overgebleven schepen voeren naar Bali, waar de Hollanders zeer vriendelijk ontvangen werden. Dat was een verademing na zooveel tegenspoed en vijandschap. De Vorst van Bali, de Dewa Agoeng, was zeer verlangend iets over Holland te vernemen.

De Hollandsche zeelieden gaven hoog op van hun vaderland. Ze vertelden, dat de Koning van Holland, Prins Maurits, een machtig vorst was, die 30.000 man ruitery en 50.000 man voetvolk onder de wapenen had.

Dat die koning dertig jaar oud was en nog niet getrouwd, konden de Balineezen niet begrijpen. Zij trouwden al op hun twaalfde jaar en hun Vorst had niet minder dan 200 vrouwen.

Het beviel de Nederlanders op Bali zoo goed, dat twee der opvarenden op 't eiland bleven, toen de schepen wegvoeren.

In Februari 1597 werden de ankers gelicht en de drie schepen voeren langs de zuidkust van Java naar 't Vaderland terug, waar ze na een vrij voorspoedige reis in Augustus aankwamen.

Veel winst leverde die eerste tocht niet op, want de schepen brachten maar een kleine lading mee. Van de 248 opvarenden kwamen er nog geen 100 in Nederland terug. Maar toch was deze eerste tocht van groote beteekenis. Men kende nu den weg naar Indië en was niet meer afhankelijk van de Portugeezen.

5. De Oost-Indische Compagnie.

De eerste tocht der Hollanders naar Indië werd spoedig door meerdere gevolgd. In 1598 lagen er reeds 8 Hollandsche schepen voor Bantam, onder aanvoering van Admiraal Jacob van Neck, een zeer bekwaam zeeman.

Zonder het te willen hadden de Portugeezen er voor

gezorgd, dat de Hollanders weer goede vrienden werden met Bantam. De Portugeezen hadden zich namelijk zoo schandelijk gedragen, dat ze van Bantam verdreven waren. Toen nu Van Neck kwam, een verstandig en bezadigd man, werd hij door de Bantammers vriendelijk ontvangen en kreeg voor vier van zijn schepen een rijke lading. De andere vier voeren door naar de Molukken en knoopten daar handelsbetrekkingen aan. Al spoedig werden op Ternate, Ambon en Banda factorijen (handelskantoren) en forten gebouwd.

Toen de vloot van Van Neck met zoo'n rijke lading in 't Vaderland terugkwam, werd de ondernemingsgeest der Hollandsche kooplieden wakker. Er werden verscheiden Compagnieën opgericht, die een groot aantal schepen uitrustten voor den handel op Indië.

In den eersten tijd werden er zeer groote winsten behaald. Een baal kruidnagelen werd gekocht voor 120 gulden en verkocht voor 1200 gulden.

Maar toen het aantal schepen steeds toenam, begonnen de kooplieden met elkaar te concurreeren, waardoor de inkoopprijzen der waren veel hooger werden.

Voor al door toedoen van Oldenbarneveld, raadpensionaris van Holland, werden in 1602 al die compagnieën vereenigd tot één groote, die den naam kreeg van Vereenigde Oostindische Compagnie.

Die Compagnie kreeg groote macht. Ze ontving het recht van alleenhandel voor geheel Indië. De handel met Indië werd dus verboden aan allen, die niet in dienst der Compagnie waren.

Verder mocht de Compagnie verbonden sluiten met Inlandsche vorsten, forten bouwen, oorlogsschepen uitrusten, enz. Spoedig kregen de bewoners van Indië ontzag voor de Compagnie, want de Hollandsche zeelieden van dien tijd waren voor geen kleintje vervaard.

Wolfert Hermansz. verscheen met 5 schepen voor Bantam en vond daar 8 groote en 22 kleine Portugeesche en

Spaansche oorlogsschepen. Zonder aarzelen tastte de stoutmoedige Hollander den vijand aan en na een kort gevecht joeg hij hem op de vlucht. Geen wonder, dat de Hollanders met luid gejuich te Bantam ontvangen werden.

En de Bantammers zijn zeker tot de overtuiging gekomen, dat de Hollanders toch meer waren dan een bende zeeroovers.

Uit: Colijn. Indië.

De handel der Compagnie breidde zich steeds uit en Bantam bleef in den eersten tijd het middelpunt.

Maar ook op andere plaatsen werden factorijen gesticht, o.a. te Jacatra, aan den mond van de Tjiliwong, en te Japara.

In de Molukken werden de Portugeezen en de Spanjaarden langzamerhand geheel verdreven en de specerijhandel kwam geheel in de macht der Compagnie.

De Compagnie verbood de bewoners handel te drijven met anderen en stelde zelf de

prijzen vast, waartegen de specerijen moesten geleverd worden.

De Compagnie is meermalen zeer wreed tegenover de Inlanders opgetreden. Zoo werd b.v. bepaald, dat de kruid-

nagelen alleen verbouwd mochten worden op de Oeliassers. Op alle andere eilanden werden de boomen uitgeroeid, waardoor de bevolking in vele streken geheel verarmde.

Toen de macht der Compagnie zich steeds uitbreidde, werd het noodig, dat er één man aan 't hoofd der zaken kwam te staan. Die kreeg den titel van Gouverneur-Generaal en de eerste, die tot deze waardigheid benoemd werd, was Pieter Both. In 1610 aanvaardde hij zijn ambt. Een vaste standplaats had hij nog niet; hij reisde gewoonlijk tusschen de verschillende handelsplaatsen rond.

De Gouverneur-Generaal werd bijgestaan door een Raad van Indië, waarmee hij alle belangrijke zaken moest bespreken.

Pieter Both vertrok in 1614 naar Nederland, maar heeft zijn vaderland niet teruggezien. Bij 't eiland Mauritius leed hij schipbreuk en kwam in de golven om.

6. De reis van Bontekoe.

Een reis van Holland naar Indië of omgekeerd is tegenwoordig niet zoo moeilijk. De groote, prachtig ingerichte stoombooten doen de reis in 5 weken.

In den ouden tijd was dat echter anders. De reis duurde verscheiden maanden en de schepen waren heel wat minder geriefelijk ingericht dan nu.

Een reis met veel hindernissen en ongelukken noemt men wel eens „een reis van Bontekoe”. Hoe die uitdrukking in de wereld gekomen is, zullen we in het volgende verhaal zien. We zullen schipper Willem IJsbrantsz. Bontekoe, die in 1587 te Hoorn geboren werd, zelf het woord geven:

„Den 28en December 1618 vertrok ik van Texel als kapitein van het koopvaardijschip „Nieuw-Hoorn”. We waren nauwelijks een week op het ruime sop, of we werden over-

vallen door een hevigen storm, die wel 15 dagen duurde.

Toen wij Kaap de Goede Hoop omzeilden, mocht het scheepsvolk zich nog in een goede gezondheid verheugen. Maar kort daarop kwamen er zooveel zieken aan boord, dat we eerst te Mauritius en later nog tweemaal bij andere eilandjes voor anker moesten gaan om de zieken gelegenheid te geven wat op te knappen.

Den 19en November kwamen we eindelijk in straat Soenda en we verheugden ons bij het vooruitzicht, dat we spoedig het eind van onze reis zouden bereikt hebben.

Helaas, ons lijden begon toen pas recht. Op dien 19en November ging de bottelier brandewijn tappen en liet bij ongeluk een vonk in het vat vallen. Het vat sprong met een luiden knal uiteen en het brandende vocht stroomde door 't schip.

Ik wilde mijn schip gaarne behouden en riep de manschappen bij elkaar om het vuur te blusschen. Een deel van hen maakte zich echter meester van de twee booten en voer daarmee weg.

Wij bevonden ons in een verschrikkelijken toestand, we hadden slechts te kiezen tusschen den dood door 't vuur of door 't water.

We begonnen nu het buskruit in zee te werpen, maar voor we daarmee klaar waren, bereikte het vuur de kruitkamer en . . . met een vreeselijken knal vloog het schip met 119 menschen in de lucht en sloeg in duizend stukken.

Ik vloog mede in de lucht en wist niet beter, of ik moest sterven. Ik stak mijn handen uit naar den hemel en riep: „O Heer, wees mij, arme zondaar, genadig!”

Ik bleef echter bij mijn volle verstand en kwam na enkele seconden in 't water terecht tusschen een menigte stukken van 't schip. Toen kreeg ik nieuwen moed en klom op de groote mast, die vlak naast mij lag.

Ik had twee gaten in 't hoofd en kon mijn ledematen bijna niet verroeren. Gelukkig waren de twee booten in de nabijheid

gebleven en spoedig werd ik met nog een van mijn lotgenooten door de schepelingen opgenomen.

Daar zaten we nu met 72 man in twee open booten. Onze geheele mondvoorraad bestond uit zeven of acht pond scheepsbescuit; drinkwater hadden we in 't geheel niet en een kompas ook niet.

Ik raadde de mannen aan in de buurt van het wrak te blijven, waar we levensmiddelen genoeg konden vinden.

Maar ze sloegen mijn raad in den wind en roeiden weg, want ze meenden in de verte land te bespeuren.

Den volgenden morgen was er echter nergens land te zien en van het wrak was ook niets meer te ontdekken.

„Wat moeten we nu doen, schipper?” vroegen de manschappen.

„Zeilen opzetten,” antwoordde ik.

„Maar we hebben geen zeilen.”

„Trek je hemden uit en maak daar zeilen van.”

„Maar wij hebben geen garen.”

„Naai ze dan maar met touw aan elkaar.”

De matrozen trokken toen allen hun hemden uit en na enkele uren waren de zeilen klaar en opgezet.

Ik wilde mijn hemd ook uittrekken, maar dat lieten mijn mannen niet toe, omdat ik zoo gewond was. Ik moet tot hun eer zeggen, dat ze alles voor me deden om me maar spoedig te genezen.

Van den karigen voorraad scheepsbescuit werd nog een deel afgenomen om op mijn wonden te leggen.

Nu ging de reis weer voorwaarts en we richtten onzen koers naar de zon en de sterren.

Het spreekt vanzelf, dat onze provisie spoedig opgeteerd was en toen begon de ellende. Ik trachtte de menschen moed in te spreken, maar 't gaf niet veel.

Na een paar dagen vloog er een zwerm meeuwen zoo dicht langs onze booten, dat we enkele vogels met de hand konden pakken. Daar we geen vuur hadden, moesten we ze

rauw opeten, maar daar gaven we niet om, we smulden er heerlijk van.

We ondervonden toen de waarheid van het spreekwoord: „Honger maakt rauwe boonen zoet”.

De meeuwenvangst had de mannen weer een beetje opgevroolijkt, maar toen er weer enkele dagen voorbijgingen en we nog geen land zagen, kwam de neerslachtigheid terug.

„Als we moeten sterven, laten we dan samen sterven,” zeiden de mannen.

De matrozen van de tweede boot kwamen nu ook bij ons aan boord, ofschoon onze boot bijna niet zooveel menschen kon bergen.

Zoo zeilden we weer voort, tot we op zekeren dag weer een buitenkansje hadden. Wij voeren door een troep vliegende visschen, waarvan er verscheiden in de boot sprongen.

In minder dan geen tijd waren ze in onze hongerige magen verdwenen.

Ze waren ons als honing op de tong.

Maar nu kregen we weer gebrek aan drinkwater, want het had verscheiden dagen niet geregend. We werden zoo door den dorst gekweld, dat sommige mannen zeewater begonnen te drinken, waardoor de dorst echter niet verdween.

Anderen kauwden op een musketkogel, maar ook dat gaf weinig.

De ellende werd ten slotte ondraaglijk en wij waren allen aan de grootste wanhoop ten prooi.

Toen nam het scheepsvolk een verschrikkelijk besluit. Men wilde den scheepsjongen dooden en opeten.

Toen ik dat vernam, was ik diep verslagen en ik verzette mij met alle kracht tegen de uitvoering van het vreeselijke plan.

Ik stortte mijn hart uit in een vurig gebed tot God en smeekte om redding uit onzen grooten nood.

Daarna sprak ik: „Mannen, laten we dit niet doen. God zal uitkomst geven. We zullen spoedig land bereiken.”

Maar het antwoord was: „Dat hebt ge al zoo lang gezegd!”

Met groote moeite haalde ik de mannen over nog drie dagen te wachten.

Zoo brak de 2e December aan, de laatste dag van het uitstel.

Plotseling riep de man aan het roer: „Land, land!” En werkelijk, een zwarte streep teekende zich tegen den horizon af. Hoe juichten onze harten en dankten wij God voor onze redding. Spoedig bereikten wij een eilandje, dat bedekt was met een menigte klapperboomen.

De klappernoten dienden ons tot voedsel en drank tegelijk, maar we gebruikten er zooveel van, dat we bijna allen ziek werden.

Gelukkig herstelden we spoedig en met nieuwen moed zeilden we verder, om Sumatra te bereiken. Reeds den volgenden dag landden we op Sumatra, waar we spoedig kennis maakten met de bewoners van dat eiland.

Die kennismaking was echter niet zeer aangenaam. Midden in den nacht werden we aangevallen door een bende Inlanders, die ons allen vermoorden wilden.

We hadden een groot vuur aangelegd en verdedigden ons nu met brandende stukken hout en met twee bijlen, die wij nog bezaten.

Onze aanvallers trokken af, maar kwamen tegen den morgen terug.

Drie van ons, die vroeger al in Indië geweest waren en een beetje Maleisch kenden, trachtten nu een gesprek met de bewoners aan te knopen en eetwaren van hen te koopen. De Inlanders schenen nu wat vriendelijker te worden en boden ons kippen en rijst te koop aan. Ze vroegen ons of we ook wapens bij ons hadden. „Jawel,” antwoordden onze mannen, „in onze boot hebben we sabels, geweren en kogels in overvloed.”

Die mededeeling scheen hun eenigen eerbied in te boezemen. Toch bleken ze niet te vertrouwen.

Met vijf anderen voer ik in een prauwtje de rivier op naar het dorp, dat we in de verte zagen liggen.

We kochten er rijst en kippen en ook een karbouw voor 54 stuivers. Toen we het beest wilden meenemen, ging het echter aan den haal. Mijn makkers wilden trachten het beest te vangen en daarom keerde ik alleen naar het strand terug. Twee van de kampongbewoners roeiden 't prauwtje, maar ze keken me zoo onheilspellend aan, dat ik voor mijn leven begon te vreezen.

Plotseling kreeg ik een inval. Ik begon luid te zingen en dat vonden de roeiers zoo mooi, dat ze er niet meer aan dachten mij kwaad te doen. Zoo kwam ik veilig bij mijn makkers terug.

Den volgenden morgen hadden we een nieuwen aanval te doorstaan en konden ons alleen door een haastige vlucht redden. Zestien onzer werden helaas het slachtoffer van de moordlust der Inlanders.

Van de equipage van 206 man, waarmee wij uit Holland vertrokken waren, waren er nu nog 56 over.

Ons ergste lijden was nu voorbij. Wij voeren langs verschillende eilandjes, waar we genoeg voedsel vonden. En eindelijk, daar zagen we een vloot van drie en twintig Hollandsche schepen. Wij schreiden van blijdschap en aandoening, toen wij aan boord kwamen en onze landgenooten de hand drukten. Frederik Houtman, de bevelhebber, heette ons hartelijk welkom, gaf ons nieuwe kleeven en liet terstond de tafel dekken.

Eenigen tijd later kwam ik te Batavia aan en ging dadelijk een bezoek brengen bij Jan Pieterszoon Coen, den toenmaligen Gouverneur-Generaal. Deze ontving mij zeer vriendelijk en gaf mij het bevel over een schip, dat naar de Molukken voer.

Na dien tijd heb ik nog verscheiden kleine reizen gedaan en in 1625 kwam ik na een afwezigheid van zeven jaar gezond en wel in 't vaderland terug."

7. De stichting van Batavia.

Na het vertrek van Pieter Both braken er moeilijke jaren aan voor de Compagnie. Een nieuwe vijand was op het tooneel verschenen, nl. de Engelschen. In den eersten tijd was de verhouding tusschen de Hollanders en de Engelschen zeer goed, maar 't duurde niet lang, of de beide concurrenten lagen met elkaar overhoop.

In Bantam spanden de Engelschen met den Rijksbestierder samen om de Hollanders te verjagen. Er was een krachtig man noodig, om het gevaar voor de Hollanders af te wenden. Gelukkig had de Compagnie zulk een man in haar dienst. Dat was Jan Pieterszoon Coen.

Coen was geboren in Hoorn. Op dertienjarigen leeftijd was hij op een kantoor in Rome gekomen om den handel te leeren. In 1607 vertrok hij voor 't eerst als koopman naar Indië en toen hij daar later voor de tweede maal kwam, werd hij benoemd tot Directeur-Generaal van den handel. Hij vestigde zich te Bantam om daar de belangen der Hollanders te behartigen.

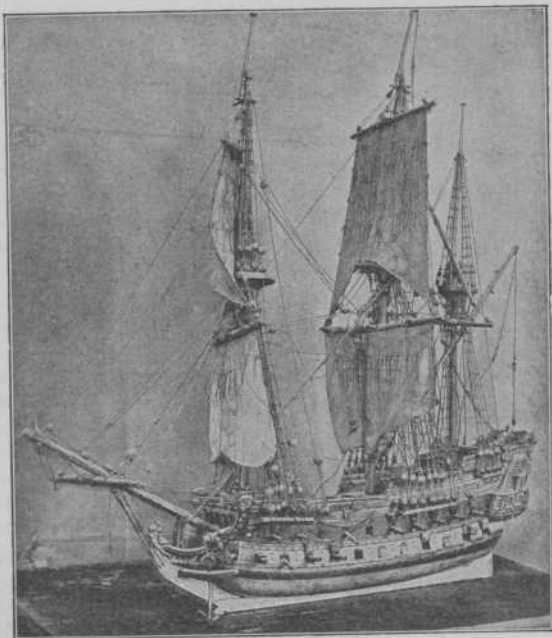
Groot waren de moeilijkheden, waarmee Coen te kampen had. De Hollanders stonden voortdurend bloot aan de plagerijen van de Bantammers en de Engelschen. En de Nederlandsche schepen waren bijna alle in de Molukken, zoodat Coen zich niet krachtig verdedigen kon.

In 1619 werd Coen Gouverneur-Generaal, maar nog voor dien tijd was de strijd tusschen de Hollanders en de Engelschen ontbrand.

Daar de Hollandsche nederzetting te Jacatra door de Engelschen en de Jacatranen in het nauw gebracht werd, liet Coen ze versterken en maakte er een fort van. De Engelschen namen een Hollandsch schip en wilden het niet teruggeven. Om wraak te nemen, viel Coen de Engelsche nederzetting te Jacatra aan en vernielde die. Zoo was dus de oorlog ontbrand

tusschen de Hollanders en de Engelschen, terwijl Holland en Engeland toch in vrede met elkander leefden.

De 1e Januari van het jaar 1619 was voor de bewoners

Model van een Oost-Indiëvaarder. (Uit: Colijn, Indië.)

van de Hollandsche factorij te Jacatra geen blijde dag. Ze verkeerden in groote angst en zorg, want elf Engelsche oorlogsschepen lagen voor de kust.

En de Engelschen waren niet de eenige vijanden; van de landzijde werd het Hollandsche fort bedreigd door Bantammers en Jacatranen. Geen wonder, dat de Hollanders zich weinig

op hun gemak gevoelden en met groote zorgen 't nieuwe jaar binnentraden.

Op dien 1en Januari viel Coen met 7 schepen den vijand aan, maar de strijd bleef onbeslist en Coen durfde 't gevecht niet voortzetten. Niet omdat hij bang was; neen, dat woord stond niet in zijn woordenboek.

Maar hij had gebrek aan kruut en vecht nu maar eens zonder kruut! „Wat zullen we doen, mannen?” vroeg de Gouverneur-Generaal aan zijn bevelhebbers, die hij op zijn schip ontbood.

Dat was een moeilijke vraag.

Eindelijk werd er besloten om naar de Molukken te varen om daar alle Nederlandsche schepen te verzamelen en dan zoo spoedig mogelijk terug te keeren.

Maar dan moest men 't fort te Jacatra zoo lang aan zijn lot overlaten. We kunnen dus wel begrijpen, dat Coen niet met een vroolijk hart naar het Oosten zeilde. En de bewoners van 't fort waren ook niet blij, toen ze vernamen, dat Coen voorloopig niet terug zou keeren. Wie zou hen nu beschermen te midden van zooveel dreigende gevaren? Wie zou den vreesachtigen moed inspreken, nu Coen er niet was?

Pieter van den Broecke was commandant van het fort. Vol vertrouwen had de Gouverneur-Generaal hem die gewichtige betrekking opgedragen, want Van den Broecke had getoond een dapper man te zijn. Helaas! in die moeilijke dagen heeft hij 't vertrouwen van zijn chef beschaamd.

Met een klein vaartuig wist Coen den commandant nog een brief te doen toekomen, waarin hij hem vermaande, het fort tot 't uiterste te verdedigen.

En hij waarschuwde hem, vooral op zijn hoede te zijn voor verraad.

Nauwelijks was Coen een paar weken vertrokken, of Van den Broecke ontving een brief van den Regent van Jacatra.

Deze schreef, dat hij gaarne in vrede en vriendschap met

de Hollanders wilde leven en een verbond met hen wilde sluiten.

Van den Broecke dacht niet aan de waarschuwing van Coen en liep in de val.

Den 22en Januari begaf hij zich met een gevolg van 7

Pieter van den Broecke.

personen naar 't huis van den Regent. Nauwelijks waren ze daar aangekomen, of ze werden gevangen genomen.

Groot was de verslagenheid in 't fort. 't Duurde niet lang, of er kwam een boodschap van den Regent, dat men het fort moest overgeven. Er kwam ook een brief van den gevangen Van den Broecke, waarin hij zijn makkers smeekte, zich niet langer te verdedigen. Hij vreesde, dat de Regent hem en zijn lotgenooten dan zou laten dooden.

Van den Broecke scheen in zijn gevangenschap allen moed verloren te hebben en betoonde zich zeer vreesachtig.

De bezetting van 't fort wilde zich echter maar niet zoo

dadelijk overgeven en beraadslaagde lang en breed over de vraag, wat men doen moest.

Dat duurde den Regent te lang en daarom beproefde hij een ander middel, om de bezetting vrees aan te jagen.

Van den Broecke en een paar andere gevangenen werden dicht bij 't fort gebracht.

Hun armen waren stevig gebonden en zij hadden een touw om den hals.

De ongelukkige gevangenen schreeuwden hun makkers toe, dat ze zich dadelijk moesten overgeven, want anders zouden ze allen gedood worden.

't Scheen wel, dat de angst van den beklagenswaardigen commandant oversloeg op de bezetting van 't fort en de krijgsraad besloot tot de overgave.

Er werd bepaald, dat de Engelschen het fort en de wapenen zouden krijgen, terwijl 't geld en de aanwezige goederen voor den Regent van Jacatra zouden zijn.

Maar plotseling kwam er een kink in de kabel. De Rijksbestierder van Bantam kwam tusschenbeide. Deze wilde niet, dat 't fort in handen der Engelschen zou komen. Hij voerde de gevangen Hollanders naar Bantam en zette den Regent van Jacatra af. Van de overgave van het fort kwam op die manier niets en de bezetting kreeg weer moed. Ze deed zelfs een uitval en vernielde eenige vijandelijke batterijen.

Van Raey, de commandant, liet de soldaten op 12 Maart parade houden en onder 't luiden der klokken gaf hij het fort den naam Batavia.

Toch dreigde nog steeds van alle zijden het gevaar, want de Vorst van Bantam was er op uit om alle Hollanders van Java te verdrijven. Waarom viel hij het fort dan niet aan? Was hij misschien bang voor de ijzeren vuist van Coen?

Ik weet het niet.

Die toestand van onzekerheid duurde tot 10 Mei. Toen roeide er een sloep de Tjiliwong op en bracht de boodschap, dat Coen in aantocht was.

Den 28en Mei verscheen de Landvoogd met 18 schepen op de reede en donderden de saluutschoten langs de kust. De Engelschen waren bijtijds verdwenen, de weg was dus vrij.

Coen liet geen tijd verloren gaan.

Nauwelijks was hij geland, of hij belegde een raadsvergadering en daar werd het gewichtige besluit genomen Jacatra te veroveren en op die plaats de hoofdstad van Nederlandsch-Indië te vestigen.

Den 30en Mei had de aanval plaats.

Met een legermacht van 1000 man viel Coen de stad aan, die door 3000 Bantammers werd verdedigd. De Jacatranen waren grootendeels gevlucht, verschrikt door 't groot aantal manschappen, die Coen deed landen.

Op twee plaatsen werd Jacatra bestormd.

Een steenen bolwerk werd met behulp van ladders beklimmen, een houten versperring werd omvergehaald.

Toen drongen de aanvallers binnen en hadden spoedig de geheele stad veroverd.

De bolwerken en muren werden verwoest, de stad in brand gestoken.

Van Coens manschappen was er slechts één gesneuveld. Geen wonder dat Coen naar Holland schreef: „De eer en reputatie van de Hollandsche natie zal hierdoor zeer vermeerderen.”

Den Vorst van Bantam sloeg de schrik om het hart en toen de geduchte Landvoogd voor Bantam verscheen en den eisch stelde, dat binnen 24 uur alle gevangenen moesten uitgeleverd worden, haastte de Vorst zich daaraan te voldoen.

Zoo kwamen Van den Broecke en zijn lotgenooten veilig bij de hunnen terug.

Op de plaats van 't verwoeste Jacatra verrezen spoedig de eerste huizen van een nieuwe stad, die Coen, om zijn geboorteplaats te eeren, Nieuw-Hoorn wilde noemen.

Het Bestuur van de Compagnie besliste echter anders. Van Raey had het Hollandsche fort „Batavia” genoemd en

dit werd ook de naam van de nieuwe hoofdstad. En dien naam heeft de stad behouden tot in onze dagen.

8. De uitbreiding van het Ned. gezag.

In 1623 vroeg Coen ontslag als Gouverneur-Generaal en ging naar Holland terug.

Maar 4 jaar later aanvaardde hij zijn ambt weer. Hij vertrok toen in 't geheim als gewoon ambtenaar naar Indië, omdat de Engelschen hem wilden gevangen nemen. Dezen konden 't hem niet vergeven, dat hij hun macht in Indië gebroken had. Ze haatten hem zoo, dat ze zeiden, dat de hoogste galg niet hoog genoeg voor hem was.

Toen Coen in 1627 voor de tweede maal Gouverneur-Generaal werd, vond hij spoedig een nieuwen vijand om te bestrijden.

Dat was de Soesoehoenan van Mataram, gewoonlijk Soenan Ageng (de Groote) genoemd. Hij was een machtig vorst, die bijna geheel Midden- en Oost-Java aan zich onderworpen had. Nu wilde hij ook het rijk van Bantam veroveren en vroeg, of de Compagnie hem daarbij niet helpen wilde. Maar deze had daar geen zin in, want ze vreesde terecht, dat na Bantam Batavia wel eens aan de beurt kon komen.

Coen wilde den Soenan gaarne te vriend houden en een tijdlang scheen dit ook te gelukken. Maar in 1628 toonde de Soenan, waar het hem om te doen was, n.l. de verovering van Batavia.

Eerst werd Batavia van de zeezijde aangevallen door een groot aantal prauwen, maar de aanval mislukte en de vijand moest aftrekken. Toen verscheen er een groot Javaansch leger, versterkt door Soendaneesche hulptroepen, aan de landzijde. Coen had nog geen 3000 man tot zijn beschikking, maar

toch viel hij den vijand moedig aan en dreef hem op de vlucht.

In 1629 had Batavia een nieuwen aanval te doorstaan, maar ook deze werd afgeslagen. De Javanen hadden gebrek aan voedsel en hadden veel van ziekten te lijden, zoodat ze met zeer groote verliezen moesten terugtrekken.

Tijdens het tweede beleg leden de Hollanders een groot verlies door den dood van Coen.

Door de groote vermoeienissen werd hij ziek en den 20en September 1619 stierf hij.

Zijn naam zal steeds met eere genoemd worden. In zeer moeilijke omstandigheden heeft hij 't Nederlandsche gezag in Indië voor goed gevestigd en de vijanden verdreven. Meer dan eens heeft hij zijn landgenooten toegeroepen: „Er kan in Indië wat groots verricht worden.”

Van de Gouverneurs-Generaal, die na Coen aan 't bewind geweest zijn, moeten in de eerste plaats genoemd worden Van Diemen ($\pm$ 1640) en Maatsuycker ($\pm$ 1660). Van Diemen heeft zich verdienstelijk gemaakt voor de stad Batavia, die hij liet vergrooten en verfraaien. De handel van Batavia kwam in dien tijd tot grooten bloei en 't aantal inwoners nam steeds toe. Jammer, dat later door de verzanding van den mond der Tjiliwoeng de gezondheidstoestand der stad steeds slechter werd, zoodat Batavia, dat eerst „de Koningin van 't Oosten” genoemd werd, den naam kreeg van „'t graf der Hollanders”.

In het midden der 17e eeuw bereikte de O. I. Compagnie haar grootsten bloei.

Malakka, Ceylon en de kusten van Voor-Indië werden op de Portugeezen veroverd. In 1652 stichtte Jan van Riebeeck een Hollandsche kolonie aan Kaap de Goede Hoop. Die kolonie was vooral van beteekenis als aanlegplaats voor de schepen, die daar versch water en levensmiddelen konden innemen.

Ook op de andere eilanden van den Indischen Archipel, zooals Sumatra en Celebes, kreeg de Compagnie vasten voet.

De handel met Japan was eerst geheel in handen der Portugeezen geweest, maar in de eerste helft der 17e eeuw sloot Japan zijn havens voor alle Europeesche schepen. Alleen de Hollanders mochten zich op het kleine eilandje Decima bij Nagasaki vestigen en daar met de Japanners handel drijven.

De macht van de groote rijken Bantam en Mataram nam in dien tijd steeds af, zoodat de Compagnie van die oude vijanden niets meer te vreezen had.

9. Formosa.

Reeds in 1624 hadden de Nederlanders een fort gebouwd op 't schoone eiland Formosa bij de kust van China.

Van Diemen liet er eenige handelskantoren bouwen, die spoedig een drukken handel met China dreven, vooral in ruwe zijde en suiker.

Er waren Hollandsche predikanten en onderwijzers op 't eiland werkzaam, er werden scholen gebouwd en de Bijbel werd in 't Formosaansch vertaald. Het scheen wel, of Formosa een der schoonste bezittingen van de Compagnie zou worden.

Maar toen kwam er plotseling een treurige verandering. Een Chineesche zeeroover, Coxinga (of Kok Seng A) geheeten, verscheen in 1661 op 't eiland met wel 25000 man.

Cojet, de gouverneur van 't eiland, had het gevaar zien aankomen en te Batavia dringend om versterkingen verzocht. Maar hij had die niet verkregen. Met zijn kleine macht kon hij 't eiland onmogelijk verdedigen en daarom trok hij zich terug in 't fort Zeelandia. Spoedig was nu 't geheele eiland, uitgezonderd het fort, in handen van Coxinga. Met afschuwelijke wreedheid traden de veroveraars op zoowel tegen de Formosanen als tegen de Hollanders; wie in hun handen viel, werd op wreede wijze om 't leven gebracht.

Onder de gevangenen was ook Anthonius Hambroeck met zijn vrouw en twee kinderen.

In angstige spanning wachtten Hambroeck en de zijnen hun lot af. Ze wisten, dat ze van den wreeden zeeroover niet veel goeds te verwachten hadden. Had hij niet een anderen predikant, die door de bevolking van Formosa zeer bemind werd, laten kruisigen! En wat had hij gedaan met eenige gevangenen, die naar het kasteel trachtten te ontvluchten? Hij had de arme menschen neus, ooren en handen laten afhakken en zoo naar 't kasteel gestuurd.

Hambroeck vreesde voor zich zelf den dood niet; zijn leven was in Gods hand.

Maar Hambroeck gevoelde groote droefheid in zijn hart, als hij dacht aan zijn vrouw en kinderen. Wat zou er van hen worden?

Op zekeren dag liet de rooverhoofdman hem roepen. Hambroeck dacht, dat zijn laatste uur geslagen was.

Maar neen, Coxinga had hem wat te zeggen.

„Gij moet naar het fort gaan en de bezetting aansporen zich aan mij over te geven,” luidde het bevel. En de roover voegde er hij: „Beloof te, dat gij weer terug zult keeren?”

„Dat beloof ik u,” antwoordde Hambroeck.

De predikant vertrok naar 't fort, maar zijn vrouw en kinderen moest hij achterlaten.

Hambroeck werd op 't fort met groote blijdschap door zijn vrienden en zijn beide dochters ontvangen. Aan den Gouverneur Cojet bracht hij de boodschap van Coxinga over. Daarna sprak hij tot de bezetting van 't fort: „Mannen, ik moet u uit naam van Coxinga aansporen u over te geven. Maar ik raad u aan, geeft u niet over; houdt moedig stand en verdedigt u zoolang ge kunt.

Ik weet wel, dat uw toestand hachelijk is en dat ge misschien nog grooter ellende te verwachten hebt; maar toch zeg ik u, geeft u niet over aan den zeeroover.

Behoudt het fort voor de Compagnie, zoolang ge kunt en vertrouwt op God!"

Aangemoedigd door die woorden, besloten Cojet en de zijnen zich niet over te geven, maar dapper op hun post te blijven.

Toen kwam er een droevig oogenblik. Hambroeck wilde van allen afscheid nemen en naar Coxinga terugkeeren.

Van alle kanten werd hem toegeroepen:

„Blijf toch hier, de zeeroover zal u zeker dooden en hier zijt ge veilig!"

Zijn beide dochters, die in 't kasteel waren, klemden zich aan hem vast en wilden hem niet laten gaan.

Dat was een moeilijk oogenblik voor Hambroeck. Daar ginds in het kamp van de roovers waren vrouw en twee kinderen. Hier in 't fort waren ook twee van zijn kinderen en hier was veiligheid voor hem zelf.

„Als ik niet terugkeer, zal Coxinga mijn arme vrouw en kinderen dooden."

„Maar als ge terugkeert, zal hij ze even goed dooden en u zelf er bij."

Zoo trachtte men Hambroeck over te halen in het kasteel te blijven.

Ten slotte zei de moedige predikant: „Neen, ik ga! Ik heb 't Coxinga beloofd en die heidensche rooverhoofdman zal zien, dat een Christen zijn woord houdt."

Hij nam van allen afscheid, rukte zich los van zijn dochters en vertrok.

Hij vertelde Coxinga, dat de Hollanders weigerden zich over te geven. De roover was woedend, maar deed Hambroeck voorloopig geen kwaad.

Eenigen tijd later beschuldigde hij Hambroeck, dat deze de bevolking tegen Coxinga opzette.

Alle gevangen Hollanders, het waren er wel vijfhonderd, werden toen om het leven gebracht. Onder de vermoorden was ook Anthonius Hambroeck.

Een paar maanden later moest de bezetting van 't fort

Zeelandia zich overgeven. Coxinga had beloofd, dat hij alle Hollanders ongedeerd naar Batavia zou laten vertrekken. En hij hield zijn belofte. Dacht hij misschien aan Hambroeck?

Heeft hij misschien tot zich zelf gezegd: „Die blanke heeft zijn woord gehouden, nu wil ik het mijne ook niet breken?”

Ik weet het niet.

Cojet kreeg de schuld van 't geleden verlies en werd veroordeeld tot levenslange verbanning naar 't eiland Ai (in de Molukken). Twaalf jaar later kreeg hij, door tusschenkomst van stadhouder Willem III, verlof om naar zijn vaderland terug te keeren.

10. Aan het Hof van Mataram.

In 1652 zond de Indische regeering een gezantschap naar den Soesoehoenan van Mataram. De opperkoopman Rijklof van Goens stond aan het hoofd daarvan. Hij was al een paar keer in Mataram geweest en stond bij den Soenan in een goed blaadje. „De lange kapitein” noemden de Javanen hem.

Maar dezen keer was de reis niet zonder gevaar, want Soenan Amangkoerat I, de opvolger van den beroemden Sultan Ageng, was in die dagen niet zeer vriendelijk tegen de Hollanders. Hij had allen uitvoer van rijst uit zijn land naar Batavia verboden. Van Goens moest nu probeeren den Soenan tot andere gedachten te brengen. Met de „Drommedaris” vertrok het gezantschap van Batavia naar Semarang.

Men kon natuurlijk niet met leege handen bij den Vorst verschijnen; Van Goens had daarom verschillende geschenken voor den Soenan meegenomen, waaronder twee kanonnen. In Semarang werden de Hollanders door de dienaars van den Soenan verwelkomd en van daar ging de reis naar 't Zuiden, naar de hoofdstad Karta.

Gemakkelijk was zoo'n reis niet, want goede wegen en bruggen bestonden er nog niet.

Langs smalle, hobbelige paden trokken de reizigers 't binnenland in en de rivieren moesten ze maar op ondiepe plaatsen doorwaden.

Men deed de reis te paard of op olifanten. Dat laatste was 't gemakkelijkst.

Op den breedten rug van zoo'n dikhuid was een groote bak bevestigd, waarin de reizigers plaats namen. Naast het dier liepen bedienden met pajongs, om de brandende zonnestralen tegen te houden.

Op die manier had men weinig last van de moeilijkheden van de reis.

'k Weet niet, hoe Rijklof van Goens de reis maakte, maar hij kwam na een paar weken gezond en wel te Karta aan.

Hij werd met veel eerbewijzen door de Javaansche Hoofden ontvangen en naar een huis gebracht, dat voor hem bestemd was.

De Soenan was in die dagen juist zeer slecht gehumeurd. De wreedaard liet bijna dagelijks enkele van zijn onderdanen om 't leven brengen; om een kleinigheid werd soms een geheele familie uitgemoord. We zullen in de volgende les meer van dezen tiran hooren.

Van Goens moest dus zeer voorzichtig zijn, anders zou 't wel eens slecht met hem en zijn mede-reizigers kunnen afloopen.

Na een paar dagen mochten de Hollanders in den kraton komen en voor den Vorst verschijnen, nadat ze eerst hun geschenken hadden laten overhandigen.

Met veel plechtigheid reikte Van Goens een brief van de Compagnie over. De Soenan nam hem aan en liet tegelijkertijd een paar kanonnen en musketten afschieten als een groet aan de Compagnie.

Toen hij zich den brief had laten voorlezen, betrok zijn gezicht. Op boezen toon zei hij tegen Van Goens: „Ik wil geen rijst meer leveren aan de Hollanders, want die verkoopen ze weer aan mijn vijanden, de Baliërs en Bantammers.”

De Hollandsche gezant antwoordde niet; het was streng verboden den Vorst tegen te spreken.

Na eenige oogenblikken nam Van Goens echter het woord en begon den Soenan te vleien.

Hij noemde hem den machtigen Vorst van 't groote rijk van Mataram en vroeg eerbiedig verlof om den volgenden dag terug te mogen komen. Dat werd toegestaan.

Den tweeden dag bracht Van Goens nog enkele geschenken mee, o. a. een klein orgeltje. Hij liet dat orgeltje spelen en de Soenan vond het zoo aardig, dat hij dadelijk veel vriendelijker werd.

In 't gevolg van Van Goens waren twee soldaten, die uitstekend goochelen konden.

Die kwamen nu voor den dag om hun kunsten te vertoon. Een van hen at wel zes pond kapok op en begon toen vuur, gekleurde linten, naalden, spelden en geld te spuwen.

Dat vond de Soenan zoo leuk, dat hij hartelijk begon te lachen. Hij stond zelfs van zijn zetel op en ging dicht bij Van Goens zitten.

Op die manier wist de „lange kapitein“ den Vorst in goede stemming te brengen.

Deze beloofde, dat hij in 't vervolg weer rijst naar Batavia zou zenden en Van Goens had dus zijn doel bereikt.

De Soenan schonk Van Goens als teeken van zijn vriendschap een gouden ketting en een groote hoeveelheid rijst.

Zeër tevreden kon het gezantschap naar Batavia terugkeeren.

In zijn reisverhaal vertelt Van Goens, dat hij in Karta een plein gezien heeft, waarvan alle poorten dichtgemetseld waren.

Toen hij naar de reden daarvan vroeg, vertelde men hem het volgende:

De Soesoehoenan was van plan den oorlog te verklaren aan Bantam. Zijn dienaren waren er tegen, want ze zeiden: „Sultan Ageng, de vader van den Soenan, heeft op zijn

sterfbed gezegd, dat Mataram eerst zijn wapens naar het Oosten moet keeren en daarna naar het Westen: anders zullen ze niet gezegend worden."

De Soenan wilde echter zijn eigen zin doen en zette zijn geschutmakers aan het werk, om wapens te maken. In drie maanden hadden ze 800 musketten en eenige kanonnen gereed.

Op zekeren dag zou een van die kanonnen geprobeerd worden. 't Was opgesteld op een groot plein en de Soenan zelf stond op eenigen afstand. 't Eerste schot werd gelost en 't kanon hield zich goed.

Toen werd een ander kanon afgeschoten, dat de Soenan vroeger van de Compagnie ten geschenke gekregen had. Men deed er zes pond buskruit in en 't kanon schoot prachtig. De Vorst verwonderde zich er over, dat het maar zoo weinig achteruitgesprongen was. Hij vroeg den geschutmaker, of zijn stuk ook met zooveel kruit kon geladen worden. De man antwoordde bevestigend. Hij laadde zijn kanon, schoot het af en . . . met een geweldigen knal vloog het in ontelbare stukken. Een groot stuk ijzer viel dicht bij den Soenan neer, die doodelijk verschrikt op zij sprong.

Toen hij van den schrik bekomen was, werd hij vreeselijk boos; hij liet den geschutmaker gevangen nemen en vervloekte het plein, waar het ongeluk gebeurd was.

Niemand mocht het ooit meer betreden en daarom liet hij alle poorten dichtmetselen.

II. Troenodjojo.

Troenodjojo was een Madoereesche Prins, die, naar hij beweerde, afstamde van de vorsten van Modjopait.

Zijn jeugd had hij doorgebracht aan het hof van Amangkoerat, den Soesoehoenan van Mataram. Veel goeds heeft

hij daar zeker niet geleerd, want Amangkoerat behoort tot de wreedste vorsten, die op Java hebben geregeerd.

We willen een paar staaltjes van zijn wreedheid vertellen.

Op een keer stierf één van zijn vrouwen, van wie hij het meest hield. Om zijn droefheid te toonen, liet hij honderd vrouwen op haar graf opsluiten en den hongerdood sterven.

Op een anderen keer liet hij den Regent van Japara bij zich komen. Hij prees hem zeer en benoemde hem tot een hoog ambt. Maar nog dienzelfden dag liet hij den Regent en zijn geheele familie dooden; 's avonds dreven hun lijken de rivier af.

Spottend zei de Soenan: „Ik zal mijn onderdanen voortdurend plagen, dan wenschen ze mijn dood. En dan zal ik zeker des te langer blijven leven.”

Geen wonder, dat vele Javanen zulk een vorst haatten. Er brak een geweldige opstand uit en Troenodjojo plaatste zich aan 't hoofd daarvan.

Hij was dapper en eerezuchtig.

Zelf wilde hij gaarne Soesoehoenan worden en de voor naamste man van Java zijn.

De oude Amangkoerat was niet tegen hem opgewassen en zocht hulp bij de Hollanders. De Compagnie verleende die hulp, want ze had een verbond gesloten met den Soenan.

Admiraal Speelman werd uitgezonden, om Troenodjojo te bevechten. Hij trachtte eerst met zachtheid de rust te herstellen, maar toen dat onmogelijk was, begon hij met geweld. De opstandelingen hadden zich te Soerabaja verschanst. Speelman bestormde de stad en veroverde die.

Troenodjojo moest hals over kop vluchten en kon zich maar nauwelijks in veiligheid stellen.

Was hij toen maar gevangen genomen!

Dan zou er heel wat minder ellende over Java gekomen zijn.

Troenodjojo trok zich in 't binnenland terug, waar de

Hollanders hem niet konden volgen, omdat ze niet voldoende troepen hadden.

Hij ging in Kediri wonen en kreeg steeds meer aanhangers. Zijn benden veroverden en verwoestten zelfs Karta, de

Cornelis Speelman. (Uit: Colijn, Indië.)

hoofdstad van Mataram. Bijna alle schatten van den ouden Soenan gingen verloren. Zijn vrouwen en dochters, zijn schatkist en de rijkssieraden (poesaka), zijn paarden en olifanten, alles werd naar Kediri gebracht en aan Troenodjojo aan-

geboden. Onder den buit was één ding, dat voor Troenodjojo vooral groote waarde had. Dat was de gouden kroon van Modjopait, het teeken van de vorstelijke waardigheid.

Amangkoerat was bijtijds uit zijn hoofdstad gevlucht. Vergezeld door een van zijn zonen, ging hij op reis naar Tegal. Hij wilde bescherming zoeken bij zijn „vader” (zoo noemde hij Admiraal Speelman).

De vermoeienissen van de reis waren echter te groot voor den afgeleefden vorst. Hij stierf onderweg en werd te Tegalwangi begraven.

Op zijn graf wordt nu nog geofferd.

De man, die bij zijn leven als het grootste monster werd gevreesd, wordt na zijn dood als een heilige vereerd.

Amangkoerat werd opgevolgd door zijn zoon Amangkoerat II en de oorlog tegen Troenodjojo werd voortgezet.

Den 5en September van 't jaar 1678 was een gewichtige dag voor de Compagnie. Toen vertrok er voor 't eerst een Hollandsch leger naar de binnenlanden van Java.

Groot was 't leger niet, het telde slechts een paar duizend man. Wel gingen enkele duizenden Javanen mee, aanhangers van den Soenan. Die waren ruim voorzien van ... vlaggen en wimpels, maar met hun wapens was het treurig gesteld. De meeste hadden niet anders dan pieken en 't bleek al spoedig, dat ze groote bekwaamheid hadden in 't wegloopen.

Amangkoerat trok zelf ook mee, maar als er gevochten werd, zorgde hij er wel voor, dat hij achteraan kwam.

Aan 't hoofd van 't leger stond Antonio Hurdt, die den titel had van admiraal, maar zich ook op 't land een zeer dapper man betoonde.

't Was een moeilijke tocht vol gevaren. Vaak was er gebrek aan proviand en drinkwater, veel soldaten vielen van vermoeienis neer en konden niet verder. Den 5en September was Hurdt uit Japara vertrokken en pas den 25en November

stond hij met zijn troepen voor Kediri, waar Troenodjojo zich bevond.

't Was een belangrijke dag, die 25e November. Werd Kediri ingenomen, dan was het met Troenodjojo's macht gedaan. Mislukte de aanval, dan liep het leger der Compagnie groot gevaar geheel vernietigd te worden.

Vroeg in den morgen stelde Hurdt zijn troepen in slagorde. De veldprediker deed een gebed en de bevelhebber hield een toespraak, waarin hij allen aanspoorde dapper hun plicht te doen.

Toen ging het op Kediri los. Moedig stormden de aanvallers voorwaarts onder een hagelbui van kogels, werpspiesen en steenen en spoedig waren ze in de stad. Troenodjojo trok zich al vechtende terug, eerst op de aloen-aloen en daarna in den kraton. Er werd woedend gevochten en de verwarring was onbeschrijfelijk. De soldaten schreeuwden, vrouwen en kinderen gilden van angst, de gewonden kermden, losgebroken paarden renden door de menigte heen.

Ofschoon vrouwen en kinderen werden gespaard, werd een der vrouwen van Troenodjojo door een verdwaalden kogel doodelijk getroffen. Naar Troenodjojo zocht men vergeefs; door een gat in den kratonmuur was hij ontsnapt.

De Javanen van den Soenan moesten den vluchteling achtervolgen, maar ze hadden geen tijd, ze hadden het veel te druk met plunderen. Al de schatten van Troenodjojo vielen in handen van de overwinnaars. Ook de gouden kroon van Modjopait. Deze werd gelukkig gevonden door kapitein Tak, die ze ongeschonden aan den bevelhebber kon overhandigen. Tot belooning kreeg Tak later van de Compagnie 1000 rijksdaalders.

Soenan Amangkoerat had zich gedurende de bestorming weer achteraf gehouden; pas den volgenden dag kwam hij in de veroverde stad. Dat de kroon van Modjopait teruggevonden was, verheugde hem het meest.

De 27e November was een Zondag.

's Morgens werd er een godsdienstoefening gehouden en men dankte God voor den goeden afloop.

Daarna liet Hurdt zijn troepen in rijen opstellen, terwijl de Soenan en zijn Hoofden plaats namen op de aloen-aloen.

De opperbevelhebber Hurdt trad toen naar voren en bood met groote plechtigheid den Soesoehoenan de gouden kroon van Modjopait aan.

De Vorst nam de kroon in zijn handen en zette ze op zijn hoofd, terwijl kanonnen en musketten saluutschoten losten.

De Vorst van Mataram ontving zijn kroon uit de handen van den dienaar der Compagnie.

Dat beteekende: Niet de Soesoehoenan, maar de Compagnie zou voortaan op Java de meeste macht hebben.

Intusschen had Troenodjojo zich uit de voeten gemaakt en zich met zijn bondgenooten, meest Makassaarsche zeeroovers, in de bergen teruggetrokken. Maar de troepen van de Compagnie lieten hem niet met rust en brachten hem steeds meer in 't nauw.

De Compagnie had in dien tijd hulp gekregen van den dapperen Radja Palakka, die met 3000 Boegineezen op Java geland was. De Boegineezen zijn altijd moedige zeevaarders geweest, maar 't bleek toen, dat ze op 't land ook wel vechten konden. Troenodjojo moest het tot zijn schade ondervinden.

In 't laatst van 1679 bevond hij zich op een steilen bergtop in de buurt van den Kloet. Slechts een paar familieleden en een honderdtal aanhangers waren bij hem.

Nauwelijks had de Soenan dat vernomen, of hij zond den commandant van zijn lijfwacht met een afdeeling Ambonneezen naar den berg. Alle toegangen werden bezet en Troenodjojo was in de val.

Hij gaf zich over en werd naar den Soenan gebracht. De Hollandsche bevelhebber, die ziek te bed lag, stuurde dadelijk

een boodschap naar den Soenan, dat hij den gevangene geen kwaad mocht doen.

Amangkoerat was erg vriendelijk. Hij schonk Troenodjojo vergiffenis, gaf hem den titel Adipati Malaya en beloofde hem de helft van 't eiland Madoera.

Mooier kon het al niet.

Maar de Soenan was een zoon van zijn vader; dat bleek al heel spoedig.

Er werd feest gevierd en de Soenan hield receptie. Onder de vele bezoekers bevond zich ook Troenodjojo. Met vriendelijken blik kwam de Vorst op hem toe en — stiet hem plotseling de kris in de borst, waarna de hovelingen hem verder met hun krissen afmaakten.

Dat was wel een treurig einde voor den dapperen Madoerees.

12. De geschiedenis van de koffie.

Langen tijd heeft men gedacht, dat Arabië het vaderland van de koffie was. Later heeft men echter ontdekt, dat de

koffie afkomstig is uit Abessynië en haar naam misschien ontleent aan het landschap Kaffa.

Wel werd in Arabië de koffie 't eerst gekweekt en gebruikt. Er zijn verschillende oude verhalen, die ons vertellen, hoe 't drinken van koffie in de mode kwam. Een daarvan luidt als volgt: In 't Zuiden van Arabië woonde een geitenhoeder, die er elken dag met zijn dieren op uitging om grasrijke plekjes te zoeken. Zoo kwam hij ook eens in een streek, waar vele struiken groeiden, waarvan hij den naam niet kende.

De geiten aten bladeren van die boomen en werden toen bijzonder levendig en opgewekt. Datzelfde verschijnsel nam hij later nog dikwijls waar.

Op een keer vertelde hij dat aan den prior van een klooster in die buurt.

Toen kreeg de prior een gelukkigen inval. Zijn monniken hadden weleens last van slaap, vooral als ze 's nachts moesten waken om hun gebeden op te zeggen. De prior plukte nu bladeren en bessen van de struiken, maakte daar een aftreksel van en gaf dat aan zijn monniken te drinken. En werkelijk, ze werden net zoo vroolijk en levendig als de geiten van den herdersjongen.

Tot zoover het oude verhaal, dat zeker wel een legende zal zijn.

De eerste koffie werd naar Europa gebracht door de Venetiërs, zoodat de Italianen omstreeks 1650 reeds hun kopje koffie dronken.

En langzamerhand werd het drinken van koffie over geheel Europa verbreid, eerst in de koffiehuzen en later ook in het huisgezin.

Frederik II, koning van Pruisen, vaardigde een wet uit, waarbij het drinken van koffie alleen toegestaan werd aan den adel, de geestelijken en de hooge ambtenaren. De gewone boeren en burgers mochten geen geld uitgeven voor dit genotmiddel.

Dat de koffie-cultuur over een groot deel van de wereld

verspreid is, is voornamelijk aan de Hollanders te danken.

Pieter van den Broecke, dezelfde dien we te Jacatra leerden kennen, maakte in 1616 te Mokka voor 't eerst kennis met de koffie.

Toch duurde het nog geruimen tijd, voor de koffie in Holland ingevoerd werd, eerst uit Mokka, later ook uit Voor-Indië.

In 1696 werden de eerste koffieplantjes uit Voor-Indië naar Batavia overgebracht en geplant in den tuin van den Gouverneur-Generaal. Men was er echter niet gelukkig mee, want een paar jaar later werden alle planten door een overstroming van de Tjiliwoeng verwoest.

Men gaf echter den moed niet op en liet nieuwe plantjes komen. Die groeiden zeer goed en reeds in 1706 kon een eerste proefje van de op Java geteelde koffie naar Amsterdam gezonden worden.

Tegelijk werd er een koffieplantje gezonden aan de Amsterdamsche burgemeesters. En dat eene plantje heeft vele millioenen nakomelingen gehad.

De burgemeester liet het opkweken en verzorgen in den botanischen tuin te Amsterdam. Het plantje werd groot, bloeide en gaf vruchten. Die vruchten werden weer uitgezaaid en na enkele jaren had men verscheiden planten.

Een daarvan, een boompje van 5 voet hoog, werd door de stad Amsterdam den Franschen koning Lodewijk XIV ten geschenke aangeboden.

De koning liet het in zijn tuin planten en met de meeste zorg opkweken.

Uit de zaden ontstonden weer nieuwe planten en drie daarvan werden door een Franschen officier naar het West-Indische eiland Martinique overgebracht. Twee der plantjes gingen onderweg dood en het derde werd slechts met de grootste moeite in 't leven behouden.

Het schip kreeg nl. gebrek aan drinkwater, zoodat ieder der opvarenden elken dag slechts een klein rantsoen water

kreeg. De officier deelde zijn drinkwater trouw met zijn koffieplantje en bracht het behouden over.

Uit Amsterdam werden ook een paar boompjes verzonden naar Suriname en de zaden daarvan voorzagen verschillende deelen van Zuid-Amerika van koffieplanten.

Alle koffieplanten van Amerika — en dat zijn er zeker vele millioenen — zijn dus afstammelingen van dat eene plantje, dat in 1706 van Batavia naar Amsterdam gebracht werd.

Daar de koffie-cultuur in Indië zulke groote winsten opleverde, heeft de Oost-Indische Compagnie al spoedig de gedwongen cultuur ingevoerd.

Voor al in de Preanger werden op hoog bevel koffietuinen aangelegd, die de Inlanders moesten verzorgen. De koffie moesten ze voor een bepaalden prijs aan de Compagnie leveren.

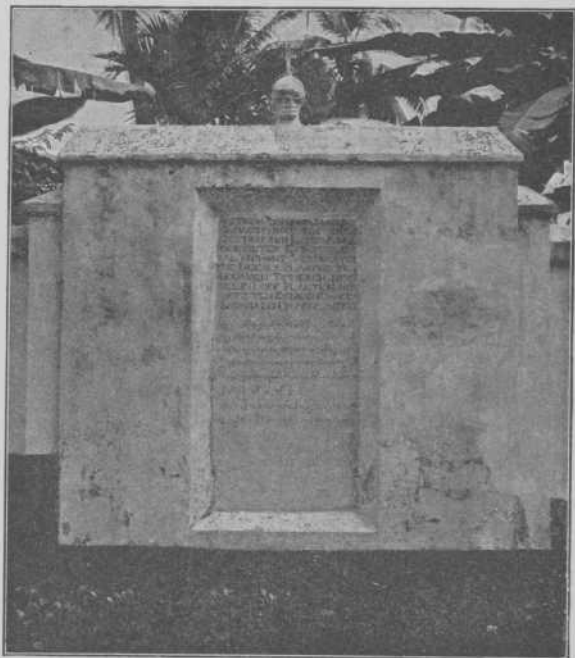
Voor al Daendels heeft veel gedaan om de koffiecultuur uit te breiden. Hij liet niet minder dan 45 millioen boompjes bijplanten.

Eerst in onzen tijd is de gedwongen koffiecultuur afgeschaft.

De Nederlanders zijn de grootste koffiedrinkers van de geheele wereld. Ze gebruiken per jaar ongeveer 6 K.G. per hoofd. In landen, waar veel aan wijnbouw gedaan wordt, drinkt men over 't algemeen minder koffie, terwijl de Engelschen en Russen meer van een kopje thee houden.

13. De Chineezen.

In de eerste helft der 18e eeuw werd Batavia door nieuwe gevaren bedreigd.

Gedenksteen van Pieter Erberveld. (Lit: Colijn, Indië.)

Een zekere Pieter Erberveld wist onder de Inlanders veel vrienden te verwerven en vatte toen het plan op alle

Europeanen te Batavia te vermoorden. De samenzwering werd echter ontdekt en Erberveld moest zijn misdrijf met den dood bekoopen.

Zijn huis werd verwoest; men bouwde er een muur omheen, waarop een steenen doodshoofd geplaatst werd. In den muur werd een steen gemetseld, waarop geschreven stond, dat niemand op die plaats ooit mocht bouwen of planten. Dit gedenkteeken is nu nog in Batavia te zien.

Een grooter gevaar bedreigde de stad van de zijde der Chineezzen. Toen de Hollanders in Indië kwamen, vonden ze daar reeds vele Chineezzen, die zich vooral met den handel bezig hielden.

Toen Coen zijn nieuwe stad gesticht had, had zich daar een groot aantal Chineezzen gevestigd en Coen had ze niet geweerd, want de meesten van hen waren ijverige handelaars of bekwame handwerkslui. Langzamerhand was hun aantal echter zoo toegenomen, dat de Hollanders begonnen te vreezen door de Chineezzen overvleugeld te zullen worden.

In 1740 woonden er in en om Batavia niet minder dan 100.000. En daarbij waren velen, die geen middelen van bestaan hadden, maar als bedelaars rondzwierven en gevaarlijk werden voor de veiligheid van de hoofdstad.

Valckenier, de toenmalige Gouverneur-Generaal, liet toen alle Chineezzen, die den kost niet konden verdienen, naar Ceylon brengen om daar in de kaneeltuinen te werken.

De Compagnie had echter in dien tijd veel oneerlijke ambtenaren. Die namen ook rijke Chineezzen gevangen en bedreigden hen met verbanning, als ze geen hoog losgeld betaalden.

Geen wonder dat de Chineezzen woedend waren. Daarbij kwam nog het dwaze praatje, dat de opgepakte Chineezzen niet naar Ceylon gebracht werden, maar in zee geworpen.

Velen van hen verlieten nu de stad, vereenigden zich tot groote troepen en maakten de omstreken van Batavia onveilig. Alle Europeanen, die ze in handen kregen, werden vermoord.

Ze deden zelfs een aanval op de stad, maar werden teruggeslagen.

De Hollanders in Batavia verkeerden in die dagen in angstige spanning, vooral toen ook in de stad bij sommige Chineezzen groote voorraden wapenen werden gevonden. Bij een brand in het Chineesche kamp kwam het tot een uitbarsting (1740). Burgers, soldaten, matrozen en Inlanders vielen van alle zijden op de Chineezzen aan en in de moordpartij, die nu volgde, werden wel 10.000 Chineezzen om 't leven gebracht en 600 huizen verwoest.

De regeering deed zoo goed als niets om den moord te verhinderen en Valckenier werd later dan ook gevangen gezet.

Toen de rust eenigszins teruggekeerd was, werd een algemeene vergiffenis afgekondigd en vele gevluchte Chineezzen keerden toen terug. Zij moesten toen buiten de stad in een afzonderlijke wijk gaan wonen. Zoo ontstond de Chineesche kamp, die nu nog bestaat.

Valckenier werd opgevolgd door Van Imhoff, die een stuk grond aan den voet van den Salak liet ontginnen en daar een landhuis bouwde, dat hij Buitenzorg noemde.

Dit werd eerst het buitenverblijf en later de vaste woonplaats der Gouverneurs-Generaal.

14. Splitsing van Mataram.

Omstreeks 1750 brak er een geweldige oorlog op Java uit, die vele jaren lang 't eiland geteisterd heeft.

Pakoe Boewono II, de Soesoehoenan van Mataram, leefde in onmin met zijn broeder Mangkoe Boemi. De laatste wierf troepen aan en, gesteund door zijn neef Mas Saïd, begon hij een opstand tegen den Soenan.

In dien tijd stierf de Soenan, maar voor zijn dood stond hij het geheele rijk van Mataram aan de Compagnie af.

Deze aanvaardde dankbaar het kostbare geschenk, maar benoemde den zoon van den overledene, Pakoe Boewono III, tot opvolger van zijn vader.

De nieuwe Soenan ontving dus zijn rijk van de Compagnie en moest zich voortaan als haar leenman beschouwen. Vele Javanen waren daar niet tevreden mee en sloten zich aan bij Mangkoe Boemi, die zich met groote plechtigheid tot Soesoehoenan liet uitroepen.

De oorlog begon nu weer met nieuwe woede. Pakoe Boewono had weinig aanhangers en was geheel afhankelijk van de hulp der Compagnie.

Intusschen gingen Mangkoe Boemi en zijn vroegere bondgenoot Mas Saïd elkaar ook beoorlogen, omdat de laatste ook aanspraak maakte op den titel van Soesoehoenan.

Het was een treurige tijd voor Java. De velden werden verwoest, de dorpen verbrand en vele duizenden Javanen vonden den dood.

In 1755 werd er eindelijk een oplossing gevonden. Mataram werd in twee stukken verdeeld: Soerakarta en Djokjakarta. Pakoe Boewono III bleef Soenan van 't eerste deel en Mangkoe Boemi kreeg het andere. Hij vestigde zich te Djokjakarta en noemde zich Sultan Hamengkoe Boewono.

Mas Saïd zette den strijd nog een paar jaar voort, maar moest zich ten slotte ook overgeven. Hij kreeg van den Soenan eenige landschappen in leen en noemde zich Mangkoe Negoro.

Door dien oorlog was dus de macht van de Compagnie zeer toegenomen.

En toen ook op Oost-Java, dat veel te lijden had van Baliërs en zeeroovers, de rust hersteld was, was geheel Java onderworpen aan 't gezag van de Compagnie (1777).

15. Achteruitgang van de Compagnie.

In den loop der 18e eeuw kreeg de Compagnie in Indië steeds meer macht. De vroeger zoo machtige vorsten van Bantam, Mataram, Ternate, enz. bogen voor haar en beschouwden zich zelf als leenmannen. Tegen het einde der 18e eeuw waaide de Hollandsche driekleur over geheel Java. Overal verreezen de Hollandsche handelskantoren, beschermd door bolwerken en forten. De handel van Batavia bloeide en de stad breidde zich steeds uit.

In weerwil van dat alles ging de Compagnie toch achteruit en er kwamen jaren, dat de handel geen winst meer opleverde, maar verlies, soms enkele millioenen per jaar. Dit kwam eensdeels hierdoor, dat de Compagnie steeds grootere uitgaven moest doen voor leger en vloot, daar haar gebied steeds grooter werd. En de handel was niet meer zoo winstgevend als vroeger. Toen waren de Hollanders de voornaamste vrachtaarders van geheel Europa, maar later werden de Engelschen en Franschen geduchte concurrenten.

De oorzaken van den achteruitgang moeten we echter in de eerste plaats zoeken bij de Compagnie en haar ambtenaren zelf.

De ambtenaren ontvingen te lage tractementen, de Gouverneur-Generaal b. v. 1200 gulden per maand en een lid van den Raad van Indië maar 350 gulden. Geen wonder, dat de meesten van hen probeerden er wat bij te verdienen en dat ging dan gewoonlijk ten koste van Chineezen en Inlanders en van de Compagnie zelf.

De Compagnie had in Indië het recht van alleenhandel (monopolie); niemand mocht dus handel drijven dan de Compagnie zelf. De Inlanders werden gedwongen hun waren tegen een bepaalden prijs te leveren: verplichte leveranties noemde men dat.

Sommige waren moesten zelfs gratis geleverd worden als

belasting; contingenten heetten die. Maar in de 18e eeuw werd in Indië ontzaglijk veel smokkelhandel gedreven.

De Inlanders en Chineezzen wilden hun producten gaarne aan Engelschen of Portugeezzen verkoopen, want dan ontvingen ze hoogere prijzen. En de dienaren van de Compagnie lieten 't oogluikend toe en deden er zelf aan mee, want er werd een zoet winstje mee behaald.

Met de schepen der Compagnie mochten alleen Compagniesgoederen naar Holland verzonden worden. Maar er vertrok geen enkel schip, of de lading bestond voor een deel uit goederen der ambtenaren, die door hun handlangers in Holland met goede winst verkocht werden.

De Inlander was er in die dagen slecht aan toe, met zijn belangen werd niet gerekend. Het meest had hij nog te lijden van zijn eigen hoofden, vooral van de regenten. Die leefden in hun gebied als kleine vorsten en zetten de bevolking soms vreeselijk af. De Compagnie bemoeide zich er niet mee, als de regenten tegenover haar hun plichten maar nakwamen.

Van Imhoff heeft getracht eenige verbeteringen aan te brengen en heeft verschillende maatregelen genomen om de Inlandsche bevolking te beschermen tegen de inhaligheid der hoofden. Afdoende waren die maatregelen echter niet. In één opzicht was de toestand voor de Inlanders wel verbeterd. De vroegere Inlandsche vorsten leefden bijna voortdurend met elkaar in oorlog, maar toen de Compagnie overal haar gezag ging uitoefenen, kwam er aan die burgeroorlogen langzamerhand een einde.

In 1798 werd de Oostindische Compagnie opgeheven en de Bataafsche Republiek (zoo heette Nederland in die dagen) nam haar bezittingen en haar schulden over.

De meeste bezittingen buiten Java waren toen door de Engelschen veroverd, want Nederland was in dien tijd in oorlog met Engeland.

16. Daendels.

Toen de Compagnie opgeheven was, werd er in Nederland een commissie benoemd om de Indische zaken te regelen. In dien tijd kwam er in Indië zelf weinig verandering, alles

Uit: Colijn. Indië.

ging op den ouden voet door. Alleen had men gebroken met het stelsel van alleenhandel en verkocht men zijn waren aan ieder, die ze maar koopen wilde.

't Waren vooral Amerikaansche schepen, die de specerijen

te Batavia kwamen halen. Met dien handel werd flink geld verdiend; in 1808 was er $2\frac{1}{2}$ millioen gulden in de schatkist en in de pakhuizen te Batavia lag voor een waarde van 8 millioen.

In 1806 was Lodewijk Napoleon koning van Holland geworden en al spoedig benoemde hij den maarschalk Daendels tot Gouverneur-Generaal van Indië.

Den 1en Januari van 't jaar 1808 landde deze te Anjer en 14 dagen later aanvaardde hij het bewind.

De regeering in Holland had Daendels twee dingen bevolen: hij moest het lot van den Inlander verbeteren en de koloniën zoo krachtig mogelijk tegen de Engelschen verdedigen. En hij heeft zijn best gedaan om deze taak te volbrengen.

Daendels is bekend geworden om zijn strengheid. Men noemde hem „de donderende Groote Heer.” (Toean Besar Goentoer). Met groote gestrengheid trad hij op tegen allen, die den Inlander verdrukten en vele ambtenaren, Europeesche zoowel als Inlandsche, heeft hij ontslagen.

Hij verhoogde de tractementen der ambtenaren en verbood hun ten strengste van iemand geschenken aan te nemen. Daendels liet de „contingenten” en „verplichte leveranties” bestaan, maar hij maakte ze minder drukkend voor de bevolking. Hij verminderde de heerendiensten en stelde de Inlanders, die bij de koffie-cultuur werkzaam waren, hiervan geheel vrij. En toch liet hij zelf soms duizenden menschen voor heerendiensten oproepen, om de werken uit te voeren, waartoe hij het plan had opgevat. Zoo b. v. bij den aanleg van den Grooten Postweg.

Java had in dien tijd nog weinig goede wegen, zoodat het reizen met vele moeilijkheden gepaard ging. Om daarin verbetering te brengen, liet Daendels nieuwe wegen aanleggen en bestaande wegen verbeteren, zoodat er een goede weg ontstond van Anjer tot Banjoewangi. Langs den weg werden posthuizen gebouwd, waar de reizigers versche paarden konden krijgen.

In 6 dagen kon men toen een reis over geheel Java doen, terwijl men er vroeger 40 dagen voor noodig had. In korten tijd was de weg gereed en daar bijna al het werk in onbetaalden arbeid werd uitgevoerd, waren de kosten zeer gering.

Daendels bekommerde er zich weinig om, dat honderden koelies er 't leven bij verloren.

Te Batavia heeft Daendels groote verbeteringen aangebracht door het dempen van stinkende grachten. Op Weltevreden liet hij een gouvernementspaleis bouwen en hij spoorde de bewoners aan meer naar 't Zuiden te gaan wonen, waar de gezondheidstoestand veel beter was. Zoo is langzamerhand Nieuw-Batavia ontstaan, gewoonlijk Weltevreden genoemd.

Een groote verbetering bracht Daendels ook in de rechtspraak voor Inlanders.

Vroeger was er voor geheel Java maar één landraad te Batavia. De aangeklaagden en getuigen moesten soms maanden lang wachten voor hun zaak behandeld werd. Daendels vermeerderde 't aantal landraden met twee en stelde verder tal van lagere rechtbanken in voor geheel Java.

17. Daendels. (Vervolg).

Ook het tweede deel van zijn taak, de verdediging der koloniën, heeft Daendels behartigd. Daarbij behoefde hij alleen voor Java te zorgen, want de Buitenbezittingen waren alle in handen der Engelschen. Daendels bracht het leger op een sterkte van 20.000 man en legde aan de noordkust op verschillende plaatsen verdedigingswerken aan. Verder liet hij voor 't leger kazernes en hospitalen bouwen.

Hollandsche oorlogsschepen waren er in dien tijd niet meer in Indië, maar Daendels liet groote prauwen in orde brengen

en bewapenen, om tenminste eenige zeemacht te hebben.

Aan Straat Soenda wilde Daendels een oorlogshaven aanleggen en de Sultan van Bantam moest hiervoor de noodige koelies leveren. Een massa koelies stierven aan malaria en de overlevenden liepen bij hoopen weg. De Sultan zond toen twee gezanten naar Batavia onder geleide van een Hollandschen commandeur, om aan den Gouverneur-Generaal te vertellen, dat het onmogelijk was het benoodigde werkvolk bij elkaar te krijgen.

Daendels bleef echter bij zijn eisch en wilde bovendien nog, dat de Sultan den Rijksbestierder van Bantam aan hem zou uitleveren en zijn woonplaats van Bantam naar Anjer zou verleggen. Vooral deze laatste eisch was onbillijk en toen bovengenoemde commandeur dan ook in den kraton terugkwam om de eischen van Daendels over te brengen, werd hij met eenige Hollandsche soldaten vermoord.

Enkele dagen later was Daendels met 1000 man te Bantam en veroverde den Kraton. De Rijksbestierder werd ter dood veroordeeld en de Sultan naar Ambon verbannen. Een groot deel van Bantam kwam onder rechtstreeksch Nederlandsch bestuur en over de rest stelde Daendels een nieuwen Sultan aan, die echter geheel afhankelijk werd van het Gouvernement.

De Sultan van Cheribon onderging hetzelfde lot als die van Bantam. Ook Cheribon kwam onder Nederlandsch bestuur en de bevolking had er geen spijt van, want hun eigen vorsten hadden hen vreeselijk onderdrukt.

Ook de vorsten van Soerakarta en Djokjakarta moesten de ijzeren vuist van Daendels gevoelen. En toen de Sultan van Djokja het Daendels niet naar den zin maakte, werd hij afgezet en door een nieuwen vervangen.

In 1810 werd Nederland bij Frankrijk ingelijfd, maar eerst in Februari 1811 kwam het bericht hiervan in Indië.

Toen werd overal de Nederlandsche vlag neergehaald en de Fransche geheschen. Java was een Fransche kolonie geworden. Slechts enkele maanden later werd Daendels door

Napoleon teruggeroepen en Janssens werd in zijn plaats Gouverneur-Generaal.

Daendels is soms al te streng geweest, maar toch heeft hij in Indië heel wat goeds tot stand gebracht.

18. Het Engelsche Tusschenbestuur.

Niet lang heeft de Fransche driekleur op Java gewapperd, slechts 7 maanden.

In Augustus 1811 landden de Engelschen op de kust van Java dicht bij Batavia en veroverden in korten tijd Weltevreden en Mr. Cornelis. Gouverneur-Generaal Janssens trok eerst terug naar Buitenzorg, later naar Semarang. Hij was tegen de Engelschen niet opgewassen en moest in September geheel Java aan hen afstaan.

De Hollandsche ambtenaren mochten blijven, als ze in Engelschen dienst wilden overgaan.

De Engelschman Raffles werd nu Luitenant-Gouverneur van „Java en onderhoorigheden." Tevergeefs trachtten de Engelschen ook het eilandje Decima te bezetten. Hendrik Doeff, die daar aan 't hoofd der Hollandsche factorij stond, weigerde het bestuur van 't eiland aan de Engelschen over te geven en dezen durfden geen geweld te gebruiken, omdat ze de Japanners vreesden. Decima was in die dagen de eenige plaats, waar de Hollandsche vlag nog wapperde.

Raffles was een bekwaam en ijverig man, die dadelijk aan 't werk toog om de zaken op Java zoo goed mogelijk te regelen.

In vele dingen volgde hij 't voetspoor van Daendels. Den Sultan van Bantam wist hij te bewegen zijn macht aan de Engelschen af te staan tegen een flink jaargeld.

De vorsten van Djokjakarta en Soerakarta verloren weer

een deel van hun macht en hun grondgebied. Een deel van Djokja gaf Raffles in erfelijk bezit aan den broeder van den Sultan, die den titel van Pakoe Alam kreeg.

Raffles. (Uit: Colijn: Indië.)

Raffles verdeelde Java in 16 residenties, elk met een resident aan het hoofd. De macht der Regenten werd zeer beperkt, wat de Inlandsche bevolking ten goede kwam.

De grootste verdienste van Raffles is, dat hij de „contingenten” en „verplichte leveranties” afschafte. In plaats daarvan moesten de Inlanders een bepaald gedeelte van de opbrengst

hunner landerijen als belasting aan 't Gouvernement betalen. Die belasting heet landrente.

Alleen de verplichte koffiecultuur bleef bestaan.

Intusschen hadden in Europa belangrijke gebeurtenissen plaats gehad. Napoleon was verslagen en Nederland was weer vrij geworden. In 1814 besloot Engeland de Indische bezittingen aan Nederland terug te geven, maar het duurde tot 1816, voordat die teruggave plaats vond. Voor dien tijd was Raffles echter vertrokken en opgevolgd door John Fendall, die op 19 Augustus 1816 de Koloniën aan Nederland teruggaf. Met groote plechtigheid werd de Engelsche vlag van 't Gouvernementspaleis te Weltevreden neergehaald en de Nederlandsche driekleur geheschen.

De kaapkolonie, Ceylon en de kusten van Voor-Indië behielden de Engelschen.

19. Trouw aan de Hollandsche vlag.

Nadat de Engelschen zich in 1811 meester gemaakt hadden van Java, wilden ze ook Madoera bezetten.

De oude Regent van Soemenap, Panembahan Noto Koesoemo, was een trouwe vriend der Hollanders en trachtte de landing der Engelschen te beletten. 't Was echter vergeefs en ook op Madoera werd de Hollandsche vlag neergehaald tot groote droefheid van den Panembahan.

Korten tijd daarna stierf de oude Vorst.

Op zijn sterfbed gebod hij zijn zoon, dat hij onder de Hollandsche vlag moest begraven worden.

Gehoorzaam aan 't bevel zijns vaders liet de Prins twee Nederlandsche vlaggen boven het lijk hangen.

De Engelschen vonden dat minder prettig, maar ze konden er niets aan doen.

De dag van de begrafenis brak aan.

De twee vlaggen gingen mee in den stoet en wapperden vroolijk in de lucht.

Dat was al te erg. De Engelsche commandant kwam op den Prins toe en gebod hem die vlaggen weg te nemen.

De Prins weigerde beslist.

„Als ge toch vlaggen wilt hebben, laat dan de Engelsche vlag boven het lijk wapperen,” zei de Engelschman.

Onbeschroomd antwoordde de dappere Prins: „Ik volbreng de bevelen, die mijn vader mij op zijn sterfbed gaf. Ik heb mijn vader beloofd, liever te sterven dan de Hollanders ontrouw te worden.”

De Engelschen waren woedend en verlieten den kraton, ze wilden den lijkstoet niet volgen.

Met geweld de vlaggen wegnemen durfden ze ook niet, want dan zou er zeker een gevecht ontstaan.

De begrafenis werd dus verder niet gestoord en gedurende zeven dagen bleef de driekleur wapperen op het graf van den Sultan. Honderd Madoereezen hielden de wacht op het graf, opdat de vlag door niemand zou weggehaald worden.

Ten slotte hadden de Engelschen toch eerbied voor zooveel trouw en ze benoemden den Prins tot Regent in plaats van zijn vader.

De Prins werd zelfs een groot vriend van Raffles, want hij was de eenige op Java, die iets van de oude Hindoetaal kende. Als Raffles de oudheden uit den Hindoe-tijd, zooals de Boro-Boedoer, de Prambanan, enz. ging bestudeeren, nam hij den Madoereeschen Prins altijd mee, opdat die de opschriften voor hem ontcijferen zou.

In 1816 werd ook op Madoera de Hollandsche vlag weer geheschen en niemand, die er zich meer over verheugde, dan de Regent van Soemenap.

Dadelijk bood hij zijn diensten aan het Gouvernement aan. In 1825 nam hij deel aan den veldtocht tegen Boni en in datzelfde jaar trok hij met zijn dappere Madoereezen naar Java om Dipo Negoro te bestrijden.

De toenmalige Gouverneur-Generaal Van der Capellen vond, dat de trouwe Madoerees wel een belooning mocht hebben.

Op een keer noodigde hij hem aan een prachtig feestmaal en toen schonk hij hem den titel van Sultan onder den naam van Pakoe Nata Ningrat. Dat was een zeer groote eer en de nieuwe Sultan was dan ook diep ontroerd. Met tranen in de oogen dankte hij den Landvoogd en zei, dat hij tot aan 't uur van zijn dood een trouw dienaar van de Regeering zou blijven.

In 1854 stierf de brave Vorst in zijn kraton in den ouderdom van 73 jaar.

20. De Java-oorlog.

In 't begin der 19e eeuw had het Indische Gouvernement met groote moeilijkheden te kampen. In verschillende deelen van Indië braken opstanden uit. Het ergste was die in de Vorstenlanden op Java.

In Djokja regeerde een minderjarige Sultan onder voogdij-schap van eenige zijner familieleden, o. a. van zijn oom Dipo Negoro.

Deze Dipo Negoro was ontevreden, omdat hij zelf niet tot Sultan gekozen was. Bovendien had hij verschillende grieven tegen de regeering, waarvan enkele niet ongegrond waren. Hij besloot nu zich op de regeering te wreken. Daar er in Djokja veel ontevredenheid heerschte, zoowel tegen het Nederlandsche Bestuur als tegen de Inlandsche Hoofden, viel het hem niet moeilijk een grooten aanhang te verwerven. Met een zekeren priester, Kjai Modjo geheeten, trok hij zich terug in het gebergte om, zoo 't heette, een vroom leven te leiden. In werkelijkheid echter nam hij voorbereidende maatregelen voor een grooten opstand. Deze brak in 1825 uit, toen de regeering een weg liet aanleggen over een

landgoed van Dipo Negoro. Aan 't hoofd van een 1000-tal gewapende mannen trok hij nu naar Djokja en belegerde dat. Gelukkig wist de stad zich staande te houden, tot generaal De Kock troepen zond om haar te ontzetten.

Dipo Negoro. (Uit: Colijs, Indië.)

De Soenan van Soerakarta bleef trouw aan de regeering en zond zijn troepen uit tegen Dipo Negoro. En toen nu ook het Hollandsche leger versterkingen ontving, werden de opstandelingen teruggedrongen. Dipo Negoro gaf echter den moed niet op en trachtte door voortdurende kleine overvallen de troepen der regeering af te matten. Vooral

zijn bevelhebber, de 18-jarige Ali Basa Prawiro Dirdjo, gewoonlijk Sentot genoemd, onderscheidde zich door zijn moed en beleid en bracht de troepen heel wat verliezen toe.

Toen Generaal De Kock zag, dat hij niet vorderde, begon

Generaal De Kock. (Uit: Colijn, Indië.)

hij den oorlog op een andere wijze te voeren. Overal, waar hij den vijand verdreven had, richtte hij bentengs op en zoo werd Dipo Negoro steeds op kleiner grondgebied teruggedrongen.

In 1829 werd Kjai Modjo gevangen genomen en van toen af verminderde de aanhang van Dipo Negoro zeer snel. Vele hoofden boden hun onderwerping aan, waaronder ook

Sentot. Die ging met zijn manschappen over in Nederlandschen dienst en streed later op Sumatra.

Dipo Negoro gevoelde, dat hij het niet lang meer kon

Sentot. (Uit: Colijn. Indië.)

volhouden en vroeg in 1830 een onderhoud aan met Generaal De Kock.

Met een gevolg van 700 man verscheen hij te Magelang en sloeg tegen den generaal een zeer hoogen toon aan. Daar het juist poeasa was, wilde hij niet over wereldsche

zaken spreken. Toen de poeasa afgeloopen was, begonnen de onderhandelingen. Dipo Negoro wilde den Sultanstitel, dien hij aangenomen had, behouden en als hoofd van den Islam op Java erkend worden.

Natuurlijk wilde De Kock hiervan niets weten, en toen het aantal volgelingen van Dipo Negoro steeds vermeerderde en zijn toon steeds hooger werd, liet de Generaal hem gevangen nemen, ofschoon hem vrijgeleide beloofd was. Hiermee was er een eind aan den oorlog gekomen, die 5 jaar lang een deel van Java geteisterd had. Van de Nederlandsche troepen waren 8000 Europeanen en 7000 Inlanders gesneuveld, terwijl de oorlog 20 millioen gulden gekost had. Hoeveel duizenden aanhangers van Dipo Negoro het leven verloren hebben, is moeilijk te berekenen. Hij zelf werd eerst naar Menado verbannen, later naar Makassar, waar hij in 1855 stierf.

De Vorstenlanden werden na den oorlog zeer verkleind; Madioen, Kediri, Bagelen en Banjoemas kwamen onder rechtstreeksch bestuur, waarvoor de Sultan en de Soenan een jaarlijksche vergoeding in geld ontvingen. Van het eens zoo machtige rijk van Mataram was niet veel overgebleven.

21. Dappere Javanen.

Djokja was aan alle zijden ingesloten door de benden van Dipo Negoro, die in den omtrek roofden, plunderden en moordden. De bewoners van de stad verkeerden in grooten angst; van buiten dreigden de opstandelingen, van binnen honger en gebrek.

Steeds grooter werd het gevaar, steeds nijpender de honger.

Toen bood een Javaansch officier uit het leger van den Mangkoe Negoro aan om naar Solo te gaan en het Nederlandsche Bestuur te waarschuwen.

Raden Mas Soewongso heette de dappere Javaan,

die den rang van ritmeester bekleedde en gehuwd was met een dochter van den Mangkoe Negoro. Vijf en twintig infanteristen en twaaf ruiters boden zich vrijwillig aan om hem te vergezellen; 't waren allen soldaten van den Prins Mangkoe Negoro. In den vroegen morgen van den 28en Juli 1825 gingen ze op weg. Voor ze vertrokken, sprak Soewongso: „Kinderen, de weg naar Solo telt vele uren en het gevaar is zeer groot. Misschien bereiken wij ons doel, maar waarschijnlijk worden we gedood; op genade behoeven we niet te rekenen.”

Toen werden de geweren geladen en de moeilijke tocht werd aanvaard.

't Was zes uur in den morgen. Het „oog van den dag” was pas boven den horizon, maar verborg zich nog achter dichte nevels. Langzaam marcheerde de kleine kolonne voort langs den eenzamen weg. Wat een verschil met andere tijden. Dan was de groote weg vol drukte en beweging, vol voetgangers en voertuigen. Nu was er geen levend wezen te bespeuren, alles was stil en doodsch.

Overal zag men sporen van den verwoestenden oorlog: rookende puinhoopen, vernielde huizen, platgetrapte akkers. Hier en daar stonden langs den weg palen met menschenhoofden er op, meest van Chineezers, die door de rebellen wreed vermoord waren. De soldaten huiverden bij dat gezicht. Onwillekeurig vroegen zij zich af: „Zal dat ook ons lot zijn?”

Reeds een uur had men gemarcheerd en nog was er geen vijand te bespeuren. Daar kwam men bij een bocht van den weg en zag men plotseling een bende van ongeveer 100 rebellen, die den doortocht versperden.

„Waagt ge het, ons, dienaren van den Soesoehoenan en den Mangkoe Negoro, zoo te behandelen?” bulderde de ritmeester. Een oogenblik van stilte volgde. Die beide namen maakten indruk op de Javanen.

Maar plotseling schreeuwde een van hen: „De Soesoehoenan en de Pangeran zijn onze vijanden!”

Een oorverdoovend gebrul volgde op deze woorden.

De ruiters van Soewongso trokken hun sabels, de infanteristen legden hun geweren aan. „Vuur!” commandeerde de ritmeester.

De schoten knetterden en onder den strijdkreet „Mangkoe Negoro! Mangkoe Negoro!” reden de ruiters op de aanvallers aan.

In enkele oogenblikken stoof de heele bende uit elkaar met achterlating van 30 dooden en gewonden.

Het troepje van Soewongso had slechts enkele lichtgewonden.

De ritmeester verzamelde zijn mannen en snel ging 't weer voorwaarts.

Na een kwartier kwamen er echter nieuwe benden te voorschijn en weldra waren Soewongso en zijn mannen van alle zijden door muiters omringd.

Hun toestand werd hoe langer hoe gevaarlijker.

De vijanden bestookten hen met groote steenen, waardoor menigeen doodelijk gewond werd. Nu eens viel een infanterist neer, dan stortte een ruiter van zijn paard.

De ritmeester en de zijnen verdedigden zich met leeuwenmoed, maar de overmacht was te groot. Soewongso zelf werd door een steen aan 't achterhoofd getroffen, zoodat het bloed zijn uniform kleurde. Maar nog gaf hij den strijd niet op.

Er was slechts één middel om zich te redden: zich bij de oproerlingen aan te sluiten. Maar geen der dapperen dacht daaraan.

De infanteristen riepen hun aanvoerder toe: „Vlucht met de overgebleven ruiters weg en laat ons maar aan ons lot over.”

Maar de ritmeester antwoordde:

„Nooit! We blijven bij elkaar en zullen ons leven zoo duur mogelijk verkoopen.”

Eindelijk waren slechts Soewongso met twee ruiters overgebleven. Daar kwam een puntige steen aanvliegen en trof den officier aan het hoofd.

Hij stortte van zijn paard.

Met opgeheven klewang kwamen de muiters op hem aanstormen.

De beide overgebleven ruiters sprongen van hun paard en riepen met luider stem: „Houdt op, houdt op! Het is Raden Mas Soewongso, de schoonzoon van den Pangeran Mangkoe Negoro!”

Toen deinsden de aanvallers terug en lieten de wapens zakken.

Soewongso en de beide ruiters werden gevangen genomen, maar niemand deed hun kwaad. Men verbond zelfs hun wonden.

Soewongso, die gelukkig niet gevaarlijk gewond was, werd den volgenden dag naar het hoofdkwartier van Dipo Negoro gebracht. Deze droeg een deftige priesterkleeding en ontving den gevangene met een vriendelijk gezicht.

Na de begroeting sprak Dipo Negoro:

„Het spijt mij, Raden Mas Soewongso, dat ik U hier als gevangene voor mij zie. Ik hoop, dat ge nu mijn volgeling wilt worden; dan zult ge een schitterende toekomst hebben.”

Kalm en rustig antwoordde Soewongso:

„Ik heb trouw gezworen aan het Nederlandsche Gouvernement en dien eed wil ik niet breken. Ik ben in Uw macht, ge kunt met me doen wat ge wilt. Maar nooit zal ik een verrader worden!”

Dipo Negoro verbleekte van toorn en keek den ritmeester aan, alsof hij hem verscheuren wilde. Hij bedreigde Soewongso met de zwaarste straffen, als deze zijn volgeling niet wilde worden.

Daarna begon hij hem weer te vleien en deed hem de schoonste beloften.

Hij beloofde hem zelfs, dat hij opperbevelhebber zou worden.

Maar Soewongso bleef doof voor alle beloften en bedreigingen; hij wilde geen verrader worden.

Deze dappere, trouwe Javaan verdient een plaatsje bij de helden van onze geschiedenis, wier namen wij niet mogen vergeten.

Na enkele dagen liet Dipo Negoro den ritmeester weer bij zich komen en sprak tot hem: „Raden Mas Soewongso, ik wil U niet langer dwingen, ga in vrede; Allah bescherm U op Uw levensweg.”

Ook de beide overgebleven ruiters werden in vrijheid gesteld; ze kregen zelfs hun wapens en paarden terug.

22. De gevangenneming van Dipo Negoro.

In 't begin van 't jaar 1830 begon Dipo Negoro te begrijpen, dat hij het onderspit zou moeten delven.

Nog slechts een handjevol getrouwen volgde hem; de meesten van zijn vroegere aanhangers hadden zich onderworpen. Toen zond Dipo Negoro een boodschap aan Generaal De Kock, dat hij met hem onderhandelen wilde.

De Generaal schreef een brief terug, dat de Prins maar naar Magelang moest komen, dan konden ze samen verschillende zaken bespreken.

Dipo Negoro vond dat goed en vertrok met zijn mannen naar Magelang.

Onderweg werd het aantal van zijn volgelingen steeds grooter, zoodat hij met 800 gewapende mannen te Magelang verscheen. 't Was of er van dien Dipo Negoro een bijzondere kracht uitging, overal waar hij verscheen vielen de menschen hem te voet.

Generaal De Kock ontving den Javaanschen Prins met gepasten eerbied en liet hem naar een huis geleiden, dat voor hem in orde gebracht was.

„Neem den rebel gevangen!” zeiden sommigen tot De Kock, maar deze antwoordde: „Ik heb hem vrijgeleide beloofd en ik wil mijn belofte niet breken.”

Toch zorgde de Generaal er voor, dat er veel Hollandsche troepen in en bij Magelang waren.

Het was juist poeasa in die dagen en Dipo Negoro zei, dat hij gedurende dien tijd niet over wereldsche dingen wilde praten. Het scheen hem te Magelang heel goed te bevallen; in geen tijd had hij zoo'n rustig leven gehad.

En wat hem vooral goed beviel; het aantal van zijn volgelingen werd met den dag grooter.

Zijn vroegere vrienden en zijn familieleden kwamen hem telkens bezoeken met verlof van Generaal De Kock.

Dipo Negoro was nog even trotsch als altijd en noemde zich nog steeds Sultan.

Toen de Resident van Kedoe hem eens bezocht, sprak hij dezen in 't laag Javaansch aan, dus zooals een heer tegen zijn knecht spreekt.

Eindelijk was de poeasa om en De Kock wilde nu wel eens beginnen met onderhandelen, maar Dipo Negoro bleef rustig in zijn huis. Dat begon den Generaal te vervelen en hij zond den Prins een briefje, of hij eens bij hem wilde komen.

Dipo Negoro verscheen nu in het residentshuis, waar de Generaal woonde.

Hij was vergezeld van zijn zonen, zijn schoonzonen en eenige priesters.

De Kock ontving hem vriendelijk en toen beiden gezeten waren, begon het gesprek. De Generaal nam 't woord.

„Pangeran Dipo Negoro, 't wordt tijd, dat er nu eens een eind aan den ongelukkigen oorlog komt, die al vijf jaar duurt. Vertel me eens wat U eigenlijk wilt.”

Dipo Negoro antwoordde: „Dat weet ik niet, ik heb er nog niet over nagedacht.”

„U hebt toch tijd genoeg gehad om na te denken.”

„Jawel Generaal, maar ik ben nu alleen bij U gekomen, om U een beleefdheidsbezoek te brengen.”

„Dat zijn praatjes! U moet mij vertellen wat U wilt.”

„Ik wil aan 't hoofd staan van den Mohammedaanschen godsdienst op Java en den titel van Sultan hebben.”

„Dat kan niet!”

„Ik wil het toch!”

„'t Is onmogelijk, dat begrijpt U zelf heel goed.”

Zoo duurde het gesprek nog een poosje voort. Eindelijk werd de Generaal boos en riep den opstandeling toe:

„Ik zal U gevangen laten nemen en naar Batavia laten brengen, want U wilt niet onderhandelen.”

Toen schrok Dipo Negoro even en hij vroeg aan zijn zonen en schoonzonen:

„Zult gij het toelaten, dat ik als gevangene word weggevoerd?”

Ze zeiden niets en sloegen de oogen neer.

Toen zag Dipo Negoro, dat hij geen hulp meer te verwachten had en berustte in zijn lot. Op bevel van De Kock stapte hij in den reiswagen, die voor hem gereed stond. En zijn volgelingen?

Verdedigden die hun heer en meester niet?

Dat konden ze niet meer, want ze waren reeds ontwapend. Terwijl Dipo Negoro in 't residentshuis was, hadden de Hollandsche troepen geheel onverwachts de aanhangers van den Prins omsingeld.

Toen traden een paar Javaansche priesters naar voren, die hun landgenooten aanraadden de wapens neer te leggen. De Javanen waren zoo verrast, dat ze al hun wapens overgaven, zelfs hun krissen.

Zoo kwam het, dat Dipo Negoro werd gevangen genomen en weggevoerd, zonder dat er een schot gelost was.

Maar Generaal De Kock had hem toch vrijgeleide beloofd.

Mocht hij hem nu dan gevangen nemen? Was dat geen woordbreuk?

Als dat later tegen den Generaal gezegd werd, dan antwoordde hij: „Ja, ik had Dipo Negoro vrijgeleide gegeven, om te komen onderhandelen. Maar hij wilde niet onderhandelen; hij was naar Magelang gekomen om eenige weken lang een rustig leven te leiden.

En daarvoor had ik hem geen vrijgeleide gegeven; toen liet ik hem gevangen nemen."

Aan den treurigen oorlog was nu gelukkig een einde gekomen.

Javanen zoowel als Hollanders waren blij, dat de onrust-stoker van het tooneel verdwenen was.

En hoe ging het verder met Dipo Negoro?

Een detachement huzaren met een paar officieren begeleidden den reiswagen, die hem naar Semarang zou brengen. Den eersten tijd was de Prins erg neerslachtig en hoorde men hem soms uitroepen: „Hoe ben ik toch daartoe gekomen?" Later werd hij opgewekter en praatte met de officieren, die hem begeleidden. Gedurende de heele reis was hij zeer beleefd tegen ieder, die met hem sprak.

In Semarang logeerde hij een paar dagen bij den Resident, bij wien hij aan tafel at. Natuurlijk zorgde men er voor, dat hij niet ontsnappen kon.

Na enkele dagen werd hij per schip naar Batavia vervoerd, om daar zijn vonnis te vernemen. Dat luidde:

Verbanning naar Menado. Later werd hij naar Makassar overgebracht, waar hij zijn verdere levensjaren als vergeten burger doorbracht.

In 1855 stierf hij in den ouderdom van 74 jaar.

23. Het Cultuurstelsel.

Voor al door den Java-oorlog waren de Indische financiën deerlijk in de war geraakt en sloot de Indische begrooting jaarlijks met een tekort. Om daarin verbetering te brengen werd in 1830 het Cultuurstelsel ingevoerd door Gouverneur-Generaal Van den Bosch. Hierbij werd bepaald, dat de Inlander $\frac{1}{3}$ deel van zijn velden zou bestemmen voor den verbouw van Europeesche cultuurgewassen,

zooals koffie, suiker, katoen, indigo, enz. De landrente zou dan vervallen. De Inlander moest zelf die gronden bewerken en de cultures verzorgen, die hij voor geringen prijs aan 't Gouvernement moest leveren. Die producten werden dan

Gouverneur-Generaal Van den Bosch. (Uit: Colijn. Indië.

naar Nederland verscheept en daar met groote winsten verkocht. Vooral op de koffie werd groote winst behaald, ongeveer 20 gulden per pikol.

Europeesche ambtenaren en regenten werden belast met het toezicht op de cultures en ontvingen daarvoor een bepaald procent van de opbrengsten.

Het doel van 't cultuurstelsel, 't behalen van groote

winsten, werd bereikt. Reeds in 1832 kon Van den Bosch eenige millioenen naar Holland zenden en dat ging zoo jaren achtereen.

En toch was het Cultuurstelsel een verderfelijk stelsel, een terugkeeren tot de verkeerde toestanden van de Compagnie. Want al die groote winsten werden behaald ten koste van de Inlandsche bevolking. De landrente, die afgeschaft zou worden, bleef op de meeste plaatsen bestaan, zoodat de bevolking dubbele belasting moest betalen. Soms nam de regeering $\frac{1}{3}$ deel of de helft van de velden in plaats van $\frac{1}{5}$ deel. De gronden voor de koffiecultuur lagen soms zeer ver buiten de dessa, zoodat de menschen palen ver moesten loopen om daar te komen. En dan werden de Inlanders ook nog voor heerendiensten aan de wegen opgeroepen, zoodat we gemakkelijk kunnen begrijpen, dat ze voor het bebouwen van hun eigen sawah's bijna geen tijd meer overhielden. In 1835 b.v. besteedden de Inlanders 225 dagen aan de koffiecultuur en andere diensten tegen een betaling van nog geen 5 cent per dag.

Een gevolg van dat alles was, dat de Inlanders morrend en ontevreden hun gedwongen arbeid verrichtten, tot schade der cultures zelf.

De particuliere landbouw werd zooveel mogelijk tegengegaan, om te zorgen dat de regeering geen concurrenten kreeg. Juist als in de dagen der Compagnie.

En waren die groote winsten nu maar besteed ten nutte van Indië, maar ook dat gebeurde niet. Voor Indië zelf werd zoo goed als niets gedaan. Aan onderwijs voor de Inlandsche bevolking werd niet gedacht. Het is geen mooie bladzijde uit onze Indische geschiedenis, de tijd van 1830 tot ongeveer 1850.

24. Een nieuwe koers.

Langzamerhand begon de Regeering in Holland in te zien, dat het Cultuurstelsel niet de weg was, waarop de koloniën tot bloei konden geraken. De verplichte cultures werden ingekrompen en eindelijk geheel afgeschaft. De verplichte koffiecultuur heeft zich het langst staande gehouden, maar behoort nu toch ook tot het verleden.

We kunnen zeggen, dat $\pm$ 1860 een nieuw tijdperk voor Indië is aangebroken, waarin de Regeering vele maatregelen heeft genomen om de welvaart der Inlandsche bevolking te verhoogen. De Regeering vroeg niet meer in de eerste plaats, op welke wijze zij de meeste winst kon behalen, maar trachtte vooral de belangen der bevolking te behartigen.

Daar de bewoners van Java voor 't grootste deel landbouwers zijn (ongeveer $\frac{2}{3}$ deel), ligt het voor de hand,

Irrigatiewerk. (Uit : Colijn, Indië.)

dat de Regeering vooral den landbouw tot bloei trachtte te brengen.

Een der eerste voorwaarden voor den rijstbouw is, dat de velden behoorlijk bevoeid kunnen worden.

Van Gouvernementswege zijn daarom in verschillende deelen van Java groote irrigatie-werken aangelegd, waardoor honderdduizenden bouws land voor den natten

Java'sche bank te Solo. (Uit: Colijn, Indië.)

rijstbouw geschikt gemaakt zijn. Tot 1914 had de Regeering voor dergelijke werken een som van $\pm$ 64 miljoen gulden besteed, waarvoor de Inlanders zelf niets behoefden te betalen. Een gedeelte van dat bedrag krijgt de Regeering terug in de meerdere opbrengst der landrente.

Om Europeanen en Inlanders te leeren den grond beter te bebouwen werd in Buitenzorg een landbouwschool opgericht, in Soekaboemi en in Malang een cultuurschool.

Verder zijn over geheel Java en hier en daar in de Buitenbezittingen Inlandsche landbouwscholen verzezen, die door een groot aantal leerlingen bezocht worden.

Bij het Departement van Landbouw bestaat een „voorlichtingsdienst,” die den Inlander alle mogelijke inlichtingen geeft over het bebouwen van den grond, bemesting, bestrijding van plantenziekten, enz.

Om den Inlander gelegenheid te geven tegen matige rente geld te leenen voor landbouw of veeteelt, zijn met regeerings-hulp in bijna alle afdeelingen van Java credietbanken opgericht, die tevens spaarbanken zijn. Zoo tracht men de spaarzaamheid te bevorderen en de menschen uit de handen van wekeraars te houden.

De heerendiensten zijn voortdurend ingekrompen en in sommige residenties van Java al geheel afgeschaft. In de Buitenbezittingen blijven ze voorloopig bestaan, omdat daar de bevolking haar belasting beter in arbeid dan in geld kan opbrengen. De heerendiensten ten behoeve van Inlandsche hoofden bestaan al lang niet meer.

25. De Buitenbezittingen.

We hebben al gezien, dat in de eerste helft van de 19e eeuw het Nederlandsch gezag in de Buitenbezittingen weinig beteekende. En de Regeering deed niet veel moeite om daarin verandering te brengen. Eerst in 't laatst der 19e eeuw begon de Regeering in te zien, dat zij ook een plicht had ten opzichte van de Buitenbezittingen en vele streken kwamen langzamerhand onder rechtstreeksch Bestuur. En overal, waar 't gezag der Inlandsche vorsten vervangen werd door dat van 't Gouvernement, voer de bevolking er wel bij, want de Inlandsche bevolking is altijd 't meest onderdrukt door haar eigen vorsten en hoofden. Die heerschten onbeperkt in hun gebied en beschikten dikwijls naar willekeur over de bezittingen en het leven van hun onderdanen.

De verschillende stammen en volken leefden voortdurend met elkaar in oorlog en van een rustig bebouwen van den grond kon geen sprake zijn.

Dat alles is veranderd, waar het Gouvernement zijn ambtenaren heeft geplaatst. De meeste Inlandsche vorsten zijn afgezet en waar ze nog zijn, is hun macht zeer beperkt. Op verschillende plaatsen zijn scholen geopend, wegen aangelegd, de landbouw verbeterd, enz.

Allerlei barbaarsche gewoonten, zooals koppensnellen en menscheneten, zijn door de Regeering verboden. Reeds nu is in sommige van die streken toenemende welvaart te constateeren.

Ook de zendelingen zijn in sommige streken zeer nuttig werkzaam geweest, o.a. in de Minahassa.

Voor al sedert het optreden van Gouverneur-Generaal Van Heutsz (1904) heeft het Nederlandsch gezag zich zeer uitgebreid.

Dat ging niet altijd zonder verzet en meermalen moesten er expedities uitgezonden worden. De onbeschaafde volks-

stammen kunnen zich niet zoo dadelijk aan een geregeld Bestuur gewennen, maar na verloop van tijd zullen ze ongetwijfeld inzien, dat ze er veel bij gewonnen hebben.

Generaal Van Heutsz. (Uit: Colijn, Indië.)

In de Bataklanden werd 't Nederlandsch gezag gevestigd op verzoek van de Hoofden zelf, die begrepen, dat dit het

eenige middel was om aan de onderlinge twisten en oorlogen een eind te maken. Regeering en Zending hebben hier samen-gewerkt om 't land tot welvaart te brengen.

In de andere streken van Sumatra ging 't niet zoo gemak-kelijk en moesten de wapenen meestal tusschenbeide komen. Op 't eiland Nias maakte de Regeering in 1908 een einde aan 't koppensnellen, den slavenhandel en andere gruwelen, die daar gebeurden.

Op Borneo heeft de Regeering de meeste moeite gehad met de Chineesche mijnwerkers te Montrado en de Maleische kustbevolking.

In 1859 brak in de buurt van Bandjermasin een hevige opstand uit, waarbij enkele Duitsche Zendelingen met hun vrouwen en kinderen werden vermoord. Eenige Europeesche mijnopzieners en de bemanning van een Nederlandsch schip ondergingen hetzelfde lot. De opgestane Sultan werd gevangen genomen en verbannen, maar pas in 1905 kwamen deze streken voor goed tot rust, toen er rechtstreeksch Bestuur ingevoerd werd.

In hetzelfde jaar gebeurde dat ook in Zuid-Celebes, waar vooral het rijk van Boni zich telkens oproerig toonde. Halmaheira stond vroeger onder de Sultans van Ternate en Tidore, welke beide vorsten de bevolking van 't eiland op allerlei manieren afzetten en onderdrukten.

Door de Regeering is hieraan een eind gemaakt en thans kan de bevolking zich rustig ontwikkelen, voorgelicht door bestuursambtenaren en zendelingen.

Het uitgestrekte Nieuw-Guinea werd door de Regeering ook langen tijd aan zijn lot overgelaten. Ongeveer 20 jaar geleden werd er de eerste bestuursambtenaar heen gezonden.

Er was heel wat te veranderen en te verbeteren, want de Papoea's zijn een ruw, onbeschaafd volk. In de meeste streken is de bevolking nu tot rust gekomen en begint reeds te vragen om onderwijs.

Van de kleine Soenda-eilanden waren vroeger Bali en Soemba berucht om de wreedheid der Inlandsche vorsten. Het eerste staat thans geheel onder rechtstreeksch Bestuur, het tweede gedeeltelijk en op beide eilanden worden de gunstige gevolgen hiervan ondervonden.

26. Bali.

Toen Houtman zijn eerste reis naar Indië maakte, deed hij ook Bali aan en werd daar zeer vriendelijk ontvangen.

De verhouding tusschen dit eiland en de Compagnie bleef zeer vriendschappelijk. Na 1816 veranderde dit echter en toen de Balineezen in 1841 een gestrand Nederlandsch schip buit maakten en dit een paar jaar later herhaalden, werd er een expeditie heen gestuurd (1846).

De Balineesche vorsten onderwierpen zich spoedig en beloofden alles, wat het Gouvernement van hen eischte. Maar nauwelijks waren de troepen weer vertrokken, of de Balineezen vergaten alle beloften en verdragen.

Een tweede expeditie werd nu uitgezonden, maar die mislukte, omdat de troepenmacht te klein was.

Toen besloot men Bali flink aan te pakken en in 1849 vertrok generaal Michiels met 5000 man en 16 oorlogschepen naar 't eiland.

Hiertegen waren de Baliërs niet bestand en al hun versterkingen werden door de Nederlandsche troepen veroverd. Bij een nachtelijken overval sneuvelde generaal Michiels.

Met de vorsten werd nu een contract gesloten, waarbij ze het Nederlandsch gezag erkenden en beloofden, zich voortaan van slavenhandel en zeeroof te onthouden. Het duurde echter tot 1908, voor het geheele eiland onder rechtstreeksch Bestuur kwam.

En sedert dien tijd is de rust op het eiland niet meer

verstoord en is een nieuw tijdperk begonnen, waarin Bali zeker tot grootere welvaart zal komen.

De Balische vorsten waren berucht om hun wreedheid.

Generaal Michiels, (Lit: Colijn, Indië.)

Alle belastingen en andere inkomsten vloeiden in hun zak en ze dachten er niet aan, om hiervan iets te besteden in het belang van hun onderdanen.

Stierf er iemand zonder zoons na te laten, dan kwamen al zijn bezittingen, zelfs zijn vrouwen en kinderen, in handen van den vorst.

Vroeger werd ook de weduwe tegelijk met het lichaam van haar overleden man verbrand. Voor 't laatst is dit nog gebeurd in 1903, maar nu heeft het Gouvernement deze barbaarsche gewoonte voor goed verboden.

Wel vindt op Bali nog steeds de lijkverbranding plaats, want de bewoners zijn tot nog toe trouw gebleven aan den godsdienst der Hindoes.

Indien er één eiland is, waar de bewoners dankbaar moeten zijn voor de invoering van het Nederlandsch bestuur, dan is het zeker Bali. Ze hebben zich dan ook gemakkelijk aan de nieuwe toestanden aangepast en wenschen hun oude vorsten niet terug.

27. Atjeh.

De verhouding tusschen de Compagnie en Atjeh was meestal niet zeer vriendschappelijk geweest. Cornelis Houtman werd in Atjeh verraderlijk vermoord en zijn broer zuchtte eenige jaren in Atjehsche gevangenschap.

In 1824 sloot Nederland met Engeland een tractaat, waarin eerstgenoemd land beloofde den zeeroof in de wateren bij Noord-Sumatra tegen te gaan. Er werd echter uitdrukkelijk bij bepaald, dat Atjeh onafhankelijk moest blijven. Door dit tractaat moest Nederland, zonder er eenige vergoeding voor te ontvangen, zorgen voor de veiligheid van den handel op Singapore. In 1872 werd echter het tractaat gewijzigd en Engeland liet Nederland toen de vrije hand in Atjeh.

Nu duurde het niet lang, of de oorlog brak uit. De Atjehers maakten zich voortdurend schuldig aan zeeroof en het plunderen van gestrandde schepen. En toen het den Gouverneur-Generaal ter oore kwam, dat Atjeh hulp gezocht had tegen Nederland bij andere mogendheden, was het geduld van de Regeering ten einde.

Jammer, dat men Atjeh toen niet dadelijk flink aanpakte met voldoende troepenmacht. Dan zouden vele menschenlevens en vele millioenen guldens bespaard zijn gebleven. De eerste expeditie vertrok in 1873, maar mislukte. De tweede onder de generaals Van Swieten en Verspeyck had meer succes. De kraton van den Sultan werd veroverd en door de Hollanders tot een blijvende versterking ingericht, die den naam Kotara dja ontving. Aan de verschillende vorsten werd bekend gemaakt, dat Atjeh nu onder Nederlandsch Bestuur was gekomen.

De meesten dezer trokken zich hiervan echter niets aan, zoodat het Nederlandsch gezag beperkt bleef tot de kuststreken.

De Regeering dacht echter, dat de binnenlanden zich op den duur van zelf wel zouden overgeven en daarom werden de veroveringen niet verder voortgezet.

De Atjehers dachten er echter anders over en vielen de Nederlandsche bezettingen voortdurend aan. Toen begon men met de verovering van het geheele Noordelijke deel van Atjeh, het zoogenaamde Groot-Atjeh. Vooral generaal Van der Heyden heeft zich hierbij onderscheiden. Door zijn persoonlijke dapperheid vuurde hij de troepen aan en bracht den Atjehers groote verliezen toe. In een van die gevechten kreeg hij een schot door 't linkeroog, waardoor hij dit oog verloor. Na dien tijd noemden de Atjehers hem „de eenoogige Koning.”

In 1879 was de verovering van Groot-Atjeh voltooid en hadden verscheiden vorsten hun onderwerping aangeboden.

In 1881 dacht de Regeering, dat de oorlog uit was. Van der Heyden werd teruggeroepen en in Atjeh een burgerlijk ambtenaar aangesteld.

Men had echter te vroeg gejuicht.

De Atjehers, die zich niet wilden onderwerpen, kwamen spoedig terug uit de binnenlanden, waarheen Van der Heyden ze verdreven had. En 't bleek weldra, dat de oorlog nog lang niet uit was.

De Regeering nam toen een zeer onverstandig besluit. Om de kosten van een nieuwen oorlog te vermijden, werd besloten een deel van 't veroverde gebied weer prijs te geven. Kotaradja en de havenplaats Olehleh werden door een kring van versterkingen omgeven en door ongeveer 3000 man bezet.

Verder liet men den vijand met rust, maar deze liet de Nederlandsche troepen niet met rust, zoodat de zoogenaamde „geconcentreerde linie" jaarlijks duizenden menschenlevens en eenige millioenen guldens kostte.

Pas in 1893 begon de Regeering in te zien, dat het zoo niet langer ging. Toen werden er nieuwe troepenmachtten gezonden en men veroverde langzamerhand Groot-Atjeh en ook de onderhoorigheden. Het is vooral generaal Van Heutsz geweest, die dit tot stand heeft gebracht. In 1904 was 't Nederlandsch gezag in geheel Atjeh gevestigd en kon men beginnen met de werken des vredes. Er werden wegen aangelegd, scholen gebouwd en allerlei maatregelen genomen, om het land tot welvaart te brengen.

Groot zijn de verliezen, die de Nederlandsche troepen in Atjeh geleden hebben. Allerlei ziekten dunden de gelederen, zoodat er b.v. in 't jaar 1879 ongeveer 300 officieren, 6000 minderen en 7000 dwangarbeiders naar Atjeh moesten gezonden worden als aanvullingen wegens ziekte en sterfte.

Ook de kosten van den geheelen oorlog waren ontzettend hoog; ze bedroegen meer dan 300 millioen gulden.

De rust in Atjeh is dus wel tot een hoogen prijs gekocht.

28. Hoe Karel van der Heyden zijn oog verloor.

Generaal van der Heyden.

In 1877 werd Kolonel Van der Heyden commandant van de Nederlandsche troepen in Atjeh. De Atjehers bemerkten spoedig, dat er met den nieuwen bevelhebber niet te spotten viel. Hij liet de opstandelingen zijn ijzeren vuist gevoelen en drong hen overal terug.

Op de Noordkust van Atjeh lag het rijk Samalangan. Groot was het niet; het strekte zich ongeveer 7 uur gaans langs de kust uit en niet verder dan 2 of 3 uur landwaarts in. Maar 't was dicht bevolkt en de bewoners stonden bekend als dappere strijders. Bij alle opstanden in Atjeh hadden de

bewoners van Samalangan de vijanden van Nederland geholpen. Van der Heyden vatte nu het plan op, dat rijkje te veroveren. Gemakkelijk zou dat niet gaan. Over land kon men er niet komen en over zee ging 't ook moeilijk, want er stond het geheele jaar door een sterke branding op de kust.

Van der Heyden was geen man, die voor gevaren terugdeinsde. Hij overwoog het plan lang en breed, sprak er met verschillende menschen over en besloot eindelijk den tocht te wagen. Zijn officieren waren er allen tegen, want ze vonden de onderneming veel te gevaarlijk. Maar Van der Heyden bleef bij zijn plan.

't Was 10 Augustus 1877.

De soldaten werden ingescheept en de tocht begon. De Kolonel en zijn staf bevonden zich aan boord van het oorlogsschip „het Metalen Kruis.”

Alles ging zeer voorspoedig; het was prachtig weer en de zee was buitengewoon kalm. Het leek wel, of 't een plezierreisje was.

Tien oorlogsschepen voeren vooruit en begonnen de kust te bombardeeren op een plaats, waar men niet wilde landen. Dat deed men natuurlijk om den vijand in de war te brengen. Van de achterblijvende schepen werden de sloepen neergelaten en bemand. In korten tijd lagen drie rijen sloepen klaar, gevuld met soldaten, levensmiddelen en ammunitie. Vooraan lag een rij roode sloepen, dan een rij witte en achteraan een rij blauwe; zoo dreef de Nederlandsche vlag naar de kust.

Van der Heyden en zijn staf volgden in angstige spanning de booten. Zouden ze door de branding heen kunnen komen? Zouden de vijanden hen niet met een overstelpend geweervuur ontvangen?

Daar bereiken de eerste booten de branding; ze worden omhuld door een wolk van schuim en dansen vreeselijk met de golven op en neer.

De officieren kijken hun bevelhebber aan. Zou hij niet bevreesd worden? Maar neen, kalm en bedaard als altijd staat hij door zijn kijker te turen.

Een der officieren slaat de schrik om 't hart en hij zegt: „Kolonel, geef bevel om terug te keeren, de onderneming is te gevaarlijk.” Maar Van der Heyden antwoordt: „Neen, nu moeten we doorzetten en ik vertrouw, dat we allen onzen plicht zullen doen voor Koning en Vaderland.”

En ze deden hun plicht, de soldaten zoowel als de officieren. En 't geluk was hun gunstig, alle booten bereikten veilig de kust. Slechts één matroos kwam in de golven om, terwijl twee kanonnen verloren gingen.

We willen niet vertellen van alle gevechten, die er in Samalangan plaats hadden. De Atjehers streden dapper en brachten het Nederlandsche leger heel wat verliezen toe, maar op den duur waren ze tegen Van der Heyden niet opgewassen.

't Was 26 Augustus.

Aan het hoofd van zijn troepen rukte Van der Heyden voorwaarts. Nooit zag men hem bevreesd, ook al floten de kogels hem om de ooren. En waar de bevelhebber zoo'n voorbeeld gaf, wilde niemand achterblijven.

Daar komt een kogel aansnorren, die den Kolonel aan 't hoofd raakt. Gelukkig beteekent de wond niets, alleen de huid is wat geschaafd. Maar een tweede kogel maakt het erger. Die treft den bevelhebber in 't linker oog, zoodat hij wel genoodzaakt is de ambulance op te zoeken. Ofschoon hij veel pijn lijdt, geeft hij rustig eenige bevelen aan een officier, die hem vervangen moet.

Dan gaat hij naar de ambulance om zich te laten verbinden. Hij hoort, hoe in de verte de strijd steeds heviger wordt en daarom geeft hij bevel aan de soldaten, die achtergebleven zijn om de ambulance te beschermen, dat zij zich bij de andere troepen moeten voegen.

Nauwelijks zijn die manschappen vertrokken of de ambulance wordt door eenige Atjehers aangevallen. De gewonden grijpen naar de wapens om zich te verdedigen. Lang kunnen ze het niet volhouden en daarom verlaat ieder, die nog loopen kan, de ambulance om zich bij de strijdende troepen te voegen. Van der Heyden is uitgeput door pijn en bloedverlies. Ondersteund door twee soldaten gaat hij voorwaarts en wil zich weer aan 't hoofd der troepen stellen. Maar plotseling weerklinkt er een luid hoera. De benteng is overd, de vijand trekt af.

De wond van den bevelhebber bleek zoo ernstig, dat hij na enkele dagen naar Kota-Radja moest vertrekken. Van der Heyden herstelde gelukkig spoedig, maar zijn linkeroog was hij kwijt.

Hij had zijn doel bereikt, het oproerige Samalangan was veroverd en de vorst van dat rijk onderwierp zich nu spoedig aan het Nederlandsche Gouvernement.

29. Lombok.

De bewoners van 't eiland Lombok, Sasaks geheeten, waren onderworpen door de Baliërs. Eerst waren er verschillende rijken, maar na verloop van tijd was er een groot rijk ontstaan, Mataram geheeten, waaraan ook Karangasem op Bali onderworpen was.

In 't laatst der 19e eeuw was de verhouding tusschen Lombok en de Nederlandsche Regeering niet zeer vriendschappelijk.

De vorst van Mataram stoorde zich niet aan de contracten, die hij met het Gouvernement had gesloten. Bovendien behandelde hij de Sasaks zoo wreed, dat dezen zich meer-malen tot de Regeering wendden om hulp.

In 1894 vertrok een expeditie onder generaal Vetter

naar Lombok. In 't eerst scheen het, of de zaken spoedig geregeld zouden worden en zonder veel bloedvergieten zouden afloopen. Zonder tegenstand te ontmoeten, landden de troepen te Ampenan en hadden spoedig Mataram en Tjakranegara bezet. Nu hadden er besprekingen plaats met den

De vorst van Mataram. (Uit: Colijn, Indië.)

vorst van Mataram en deze willigde alle eischen in. De Sasaks zouden aan hem onderworpen blijven, maar er zouden Nederlandsche ambtenaren aangesteld worden om voor hun belangen te waken.

De Nederlandsche troepen dachten, dat ze spoedig naar Java zouden terugkeeren, maar plotseling veranderde de toestand.

In den nacht van 25 op 26 Augustus werden de troepen te Mataram en Tjakranegara plotseling verraderlijk overvallen en leden groote verliezen. Onder de gesneuvelden behoorde ook generaal Van Ham.

Onder 't geweldige geweervuur der vijanden trokken de troepen naar Ampenan terug. Een paar afdeelingen, die 't binnenland in getrokken waren, wisten ook Ampenan te bereiken, maar niet zonder ernstige verliezen geleden te hebben. De Baliërs hadden zich overal achter hun kleimuren verschanst en openden van daar een hevig vuur op de Nederlandsche troepen.

Merkwaardig zijn de lotgevallen van een afdeeling soldaten onder bevel van kapitein Lindgreen. Die had zich verschanst in een dewatempel, maar kreeg al spoedig gebrek aan levensmiddelen en water. De kapitein wilde zich door de vijanden heenslaan, maar dan moesten de 40 gewonden achterblijven en daartegen verzette zich de officier van gezondheid, die bij het troepje was.

De Baliërs boden vrijen aftocht aan, mits men de wapenen overgaf. Daar er op geen hulp van buiten te rekenen viel, besloot de kapitein dit aanbod aan te nemen en gaf zich dus aan den vijand over.

De Baliërs toonden bij deze gelegenheid meer getrouwheid, dan men van hen verwacht zou hebben. Zij voorzagen de soldaten van voedsel en geleidden hen veilig naar Ampenan.

De Regeering zond dadelijk nieuwe troepen naar Lombok en spoedig waren de voornaamste versterkingen veroverd. Tjakranegara werd na een verwoede bestorming genomen en nu was 't verzet gebroken. De vorst van Mataram werd gevangen genomen en naar Batavia gevoerd.

Het geheele eiland kwam toen onder rechtstreeksch Nederlandsch Bestuur.

30. De bestorming van Tjakranegara.

(18 November 1894).

Op den 17en November en den daarop volgenden nacht hadden de kanonnen van het Nederlandsche leger niet minder dan 1100 bommen op Tjakranegara afgeschoten. Dat was de voorbereiding voor de bestorming op den volgenden dag.

Vroeg in den morgen van den 18en, 't was juist een Zondag, marcheerden de soldaten vol moed op de vesting aan. Ze verlangden naar den strijd, want ze waren den verraderlijken nachtelijken overval op 24 Augustus nog niet vergeten. Zij dachten aan hun gesneuvelde en gewonde kameraden en zwoeren, zich nu op de Baliërs te zullen wreken.

't Was pas 5 uur, toen de eerste troepenafdeelingen de buitenste vestingwerken van Tjakranegara bereikten. Van den vijand zag of hoorde men niets.

Zou hij zich laten verrassen? Of lag hij misschien in een hinderlaag, om onze troepen plotseling te overvallen?

Met groote voorzichtigheid trokken de soldaten voorwaarts, maar de stilte van den morgen werd door geen enkel geluid verbroken.

Toen werden de manschappen ongerust; liever een openlijken strijd dan zoo'n geheimzinnige stilte.

Plotseling viel er een schot, gevolgd door eenige salvo's. En nu duurde het niet lang, of aan alle zijden ontstond er een verwoed gevecht.

Verscheiden Baliërs zaten verscholen tusschen de bladeren der boomen en openden vandaar een hevig geweervuur op de aanrukkende troepen. Die trokken echter langzaam en ordelijk voorwaarts en lieten het geweervuur natuurlijk niet onbeantwoord.

Het doel was, door te dringen tot midden in de vesting om de daar gelegen poeri's (vorstenverblijven) te nemen.

Dat ging echter niet gemakkelijk, want Tjakranegara was een doolhof van kleine wegen, alle begrensd door hooge kleimuren, waarachter de vijanden verscholen zaten.

Het meest hadden de soldaten nog te lijden van kleine troepjes Baliërs, mannen zoowel als vrouwen, die met gevelde lansen plotseling om een hoek kwamen en menigen doodelijken stoot toebrachten.

Dan trachtten ze te vluchten, maar dat gelukte hun maar zelden, want een salvo van onze soldaten deed gewoonlijk de geheele bende neerstorten.

Zoo bereikten de dapperen eindelijk het midden der vesting en stonden plotseling voor den hoogen muur van een der poeri's.

Spoedig waren ze er binnen en nu begon een strijd op leven en dood, die eindigde met den aftocht der Baliërs. Toen naar de tweede poeri, de grootste en sterkste. De soldaten der genie lieten met dynamiet een stuk van den muur springen. Door de opening drongen onze soldaten nu naar binnen.

Luitenant Van der Heyden, de zoon van den beroemden Generaal Van der Heyden, was het eerst door de opening, met het vaandel in de hand. Helaas! het kostte hem het leven; ernstig gewond werd hij weggedragen en stierf nog denzelfden dag.

De Baliërs vochten met ware doodsverachting en 't duurde zeven volle uren, voor de poeri veroverd was.

Het vorstenverblijf bestond uit 16 afdeelingen en was een doolhof van huizen, muren en gangen. Van alle kanten kwamen de vijanden op onze soldaten af. Maar deze verrichtten dien dag wonderen van dapperheid, Inlandsche en Ambonneesche, zoowel als Europeesche manschappen.

Tegen het vallen van den avond waren er eindelijk 15 van de 16 afdeelingen veroverd. Herhaaldelijk had men getracht ook in het 16e vak binnen te dringen, maar dat bleek onmogelijk. Daar bevond zich de schatkamer van den

Vorst en die werd door den vijand met buitengewone dapperheid verdedigd. De invallende duisternis maakte een einde aan den strijd.

Toen men den volgenden morgen den aanval wilde hervatten, bleek de vijand afgetrokken te zijn. De geheele vesting was nu in onze macht. Overal kwam de bevolking ongewapend en met witte vlaggen te voorschijn om zich te onderwerpen.

Het was een treurig tooneel, dat de soldaten dien dag aanschouwden.

De straten en gangen lagen vol lijken van mannen en vrouwen; in de huizen vond men zelfs lijken van kinderen, die door hun eigen ouders gedood waren. In de poeri van den Vorst vond men voor een waarde van $1\frac{1}{2}$ miljoen gulden aan goud en zilvergeld, verder de kroon van den Vorst en vier kisten met edelgesteenten.

Groot was de blijdschap in Indië en Nederland, toen de tijding vernomen werd: „Tjakranegara is gevallen!”

Maar er werden ook tranen gestort, want vele dapperen keerden niet naar hun familie terug. Ze vonden op Lombok hun laatste rustplaats.

De bestorming van Tjakranegara kostte aan 4 officieren en 25 minderen het leven, terwijl 4 officieren en 108 minderen gewond werden.

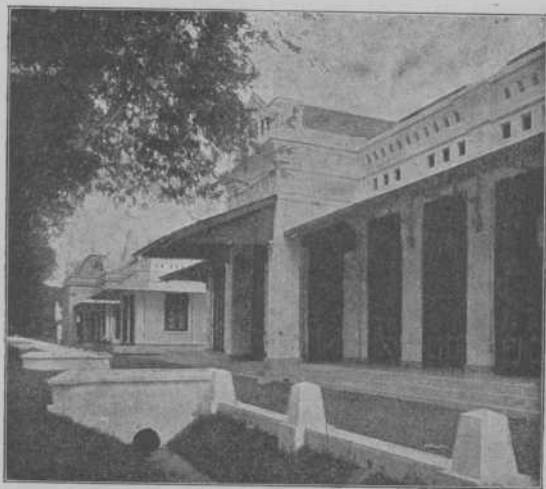
31. Onderwijs.

Het aantal inrichtingen van onderwijs is in de laatste 50 jaar in Indië verbazend toegenomen. Door het toenemend aantal Europeanen breidde het Europeesche onderwijs zich voortdurend uit en werden op vele plaatsen nieuwe scholen gebouwd. Ten behoeve van de Chineezzen werden Hollandsch-Chineesche scholen opgericht op denzelfden

voet als de Europeesche. De pas opgerichte Hollandsch-Chineesche kweekschool te Batavia zal voor deze scholen Chineezzen opleiden als onderwijzer.

In de laatste jaren verzezen in de groote plaatsen zoogenaamde M. U. L. O. Scholen (scholen voor meer uitgebreid lager onderwijs), die aansluiten bij de Lagere School. Ze tellen drie klassen met een voorbereidende klas voor Inlanders en behalve in de gewone vakken wordt er onderwijs gegeven in Fransch, Engelsch, Maleisch en wiskunde. Het onderwijs in Fransch en Maleisch is niet verplichtend.

Tot de inrichtingen van middelbaar onderwijs behoorren de Hoogere Burgerscholen met 5-jarigen cursus te Batavia, Bandoeng, Semarang en Soerabaja. Verder de Koningin-Wilhelminaschool (K. W. S.) en de Prins-Hendrikschool (P. H. S.) te Batavia.

Koningin-Wilhelminaschool. (Uit: Colijn. Indië.)

De P. H. S. is een H. B. S. met 3-jarigen cursus en staat in verband met een handelsschool en een zeevaartschool, elk met 2 leerjaren.

De K. W. S. dient tot opleiding van werktuigkundigen, bouwkundigen en mijnbouwkundigen. De Koningin-Emma-school te Soerabaja en de Technische Scholen te Djokja en Bandoeng komen overeen met de K. W. S. te Batavia. De Algemeene Middelbare Scholen (A. M. S.) te Djokja en Bandoeng vormen de brug tusschen de M. U. L. O. en de Hoogeschool.

In 1920 is te Bandoeng de Technische Hoogeschool geopend en in 1924 te Batavia de Rechtshoogeschool.

Grooter uitbreiding dan het Europeesch onderwijs heeft het Inlandsch onderwijs in de laatste jaren ondergaan. In de eerste helft van de 19e eeuw werd er voor het Inlandsch onderwijs zoo goed als niets gedaan, nog minder dan in den tijd van de Compagnie.

Alleen voor de Christen-bevolking in de Molukken werden scholen opgericht. Eerst omstreeks 1850 begon de Regeering te denken aan scholen voor de Inlandsche bevolking en langzamerhand begonnen er Inlandsche scholen te verrijzen. In de laatste jaren is hun aantal zeer toegenomen. Eerst werden de Inlandsche scholen verdeeld in 1e klasse- en 2e klasse-scholen, maar toen er bij de Inlandsche bevolking een drang kwam om Hollandsch te leeren, werden de 1e klasse-scholen veranderd in Hollandsch-Inlandsche scholen.

Op de laagste trap staan de zoogenaamde desa-scholen, die door de desa-besturen met regeeringshulp worden opgericht en in stand gehouden. Het onderwijs op die scholen is zeer eenvoudig en bevat alleen de vakken lezen, schrijven en rekenen.

Voor de opleiding van Inlandsche onderwijzers heeft de Regeering kweekscholen opgericht, vijf op Java (Bandoeng, Djokja, Oengaran, Poerwokerto, Probolinggo) en drie in de Buitenbezittingen (Fort de Kock, Makassar, Ambon).

Voor hetzelfde doel bestaan er ook eenige normaal-scholen. Ten behoeve van de Hollandsch-Inlandsche scholen zijn te Poerworedjo en Bandoeng Hoogere Kweekscholen gebouwd, waar Inlandsche onderwijzers worden opgeleid, die later Hollandsch onderwijs moeten geven.

Verder heeft men enkele opleidingsscholen voor Inlandsche ambtenaren (O. S. V. I. A.), ook wel Hoofden-scholen genoemd. Sedert eenige jaren bestaat er te Batavia ook een school voor Inlandsche rechtskundigen, waar Inlanders kunnen opgeleid worden voor verschillende functies bij den Landraad.

Om eenigszins te voorzien in 't groot gebrek aan geneeskundige hulp, werd in 1851 te Batavia de Dokter-Djawaschool geopend, tegenwoordig meestal „Stovia” genoemd (school tot opleiding van Inlandsche artsen).

Stovia.

Sedert eenige jaren bestaat te Soerabaja een dergelijke school: de Ned. Indische artsenschool („Nias”).

Behalve de gouvernementsscholen zijn er in Indië een groot aantal particuliere scholen, die opgericht zijn door verschillende vereenigingen of door de zending. Als die scholen

aan bepaalde eischen voldoen, ontvangen ze subsidie van de Regeering.

Tot de particuliere scholen behooren ook de Kartini-scholen. Raden Adjeng Kartini was een dochter

Raden Adjeng Kartini.

van den Regent van Japara. Zij ijverde er voor, dat ook de Inlandsche meisjes schoolonderwijs zouden ontvangen. Om haar gedachtenis te eeren is in Holland een Kartini-vereeniging opgericht, die op Java reeds enkele scholen voor Inlandsche meisjes heeft gesticht.

De Van Deventerschool te Bandoeng leidt Inlandsche meisjes op tot onderwijzeres.

32. Hoe Indië bestuurd wordt.

Het opperbestuur over Ned.-Indië berust bij den Gouverneur-Generaal, die door de Koningin wordt benoemd. Hij is opperbevelhebber van leger en vloot, benoemt en ontslaat de meeste ambtenaren, vaardigt wetten en besluiten uit, alles in naam der Koningin. Hij is echter verantwoording schuldig aan den Minister van Koloniën en deze weer aan de Staten-Generaal.

Elk jaar moet de Indische begrooting door de 1e en 2e Kamer worden aangenomen.

De G.-G. kan dus niet willekeurig maatregelen nemen, die groote uitgaven ten gevolge hebben.

Alle stukken, die voor den G.-G. bestemd zijn, worden behandeld en in orde gebracht door de Algemeene Secretarie te Buitenzorg. Aan deze inrichting is een groot aantal ambtenaren werkzaam en aan 't hoofd staat de Algemeene Secretaris.

Deze wordt wel eens genoemd „de vraagbaak” van den G.-G. en kan door zijn persoonlijke adviezen dikwijls grooten invloed uitoefenen.

Belangrijke onderwerpen moet de G.-G. bespreken met den Raad van Indië, die uit een vice-president en vier leden bestaat.

De G.-G. blijft echter vrij, of hij het advies van dien Raad wil opvolgen of niet.

Verder heeft men in Indië 9 Departementen:

1e van Justitie.

2e van Binnenlandsch Bestuur (B. B.).

3e van Financiën.

4e van Onderwijs en Eeredienst (O. en E.).

5e van Burgerlijke Openbare Werken (B. O. W.).

6e van Gouvernementsbedrijven (G. B.)

7e van Landbouw, Nijverheid en Handel.

8e van Oorlog.

9e van Marine.

Aan 't hoofd der eerste zeven Departementen staat een Directeur, aan 't hoofd der beide laatste de Legercommandant en de Commandant van de Marine.

De Directeuren zijn ambtenaren, die geheel aan den G.-G. ondergeschikt zijn.

De Rekenkamer, waarvan de leden door de Koningin benoemd worden, oefent contrôle uit over 't beheer der financiën.

De financiën van Nederland en Indië zijn nu geheel gescheiden.

Het gebied van Nederlandsch-Indië is verdeeld in 36 gewesten: 32 residenties, 3 gouvernementen en één assistent-residentie. De hoofden dier gewesten heeten resident, gouverneur en assistent-resident.

De gewesten zijn verdeeld in Afdeelingen. Op Java en Madoera staat aan 't hoofd van een Afdeeling een assistent-resident, in de Buitenbezittingen soms een controleur.

In afgelegen streken wordt het Nederlandsch gezag uitgeoefend door civiel-gezaghebbers of posthouders.

De controleurs op Java en Madoera zijn ondergeschikt aan de assistent-residenten; hun voornaamste taak is te controleeren, of de bevelen der Regeering behoorlijk worden ten uitvoer gebracht. Zij moeten deze bevelen aan de Inlandsche ambtenaren overbrengen.

De voornaamste van deze Inlandsche ambtenaren zijn de regenten, waarvan er in elke Afdeeling gewoonlijk één is. Hij staat onder den resident en moet voornamelijk zorgen voor de belangen van de Inlandsche bevolking.

Onder hem staat de patih, die als zijn plaatsvervanger kan optreden.

Het regentschap is verdeeld in districten met een wedana

(wedono) aan 't hoofd en de districten weer in onder-districten, die door een assistent-wedana (tjamat) bestuurd worden.

Regent, Controleur en Wedana. (Uit: Colijn. Indië.)

Verder heeft men in de desa nog het desa-bestuur, waarvan de loerah het hoofd is. De leden van dit bestuur worden door de desa-bewoners gekozen.

De „vreemde Oosterlingen” (Chineezen, Arabieren) staan onder hun eigen Hoofden, die den titel dragen van luitenant, kapitein, enz.

Deze Hoofden zijn echter in alles gehoorzaamheid verschuldigd aan het Europeesch Bestuur.

In den laatsten tijd is men begonnen in enkele afdeelingen de Inlandsche ambtenaren meer zelfstandig te maken. Men noemt dat „de ontvoogding van het Inlandsch Bestuur”.

In de Buitenbezittingen is het Inlandsch Bestuur niet overal op dezelfde wijze geregeld en hebben de Inlandsche ambtenaren verschillende titels.

33. Hoe Indië bestuurd wordt.

(*Vervolg*).

Langen tijd berustte in Indië alle macht bij den Gouverneur-Generaal. Geheel Indië werd van uit Buitenzorg geregeerd en de ingezetenen oefenden op de regeering niet den minsten invloed uit.

In de laatste jaren is daar eenige verandering in gebracht door het oprichten van gewestelijke raden en gemeenteraden. De gewestelijke raden vormen het bestuur van een gewest en behartigen de belangen daarvan. Voorzitter is 't Hoofd van 't gewest (resident of gouverneur), terwijl de leden benoemd worden door de Regeering.

In de meeste groote plaatsen vindt men thans een gemeenteraad, waarvan de leden door de ingezetenen (kiezers) gekozen worden.

Voorzitter van den gemeenteraad is de assistent-resident, maar in navolging van Holland hebben enkele gemeenten in den laatsten tijd een burgemeester gekregen. Deze is voorzitter van den gemeenteraad en heeft uitsluitend voor de gemeentelijke zaken te zorgen.

De nieuwste instelling is de *Volksraad*, die de belangen van geheel Indië behartigen moet. Een deel der leden wordt door de Regeering benoemd, een deel door de gewestelijke raden en de gemeenteraden.

In alle genoemde raden hebben ook eenige Inlanders en Chineezers zitting.

Ten slotte willen we nog iets over de rechtspraak mededeelen. De gewone rechtbanken voor Europeanen zijn de Raden van Justitie, waarvan er zes in Indië zijn.

Minder belangrijke zaken worden behandeld door het Residentiegerecht, dat in elke residentiehoofdplaats gevonden wordt.

De hoogste rechtbank is het Hooggerechtshof te Batavia.

De Landraad is de voornaamste rechtbank voor de Inlanders. Hij bestaat uit een Europeeschen rechtsgeleerde als voorzitter, een Europeeschen griffier en eenige Inlandsche Hoofden als leden.

Weinig beteekenende zaken worden beslist door het Regentschapsgerecht of het Districtsgerecht; van 't eerste is de regent of patih voorzitter, van het tweede de wedana.

Politie-overtredingen worden op Java behandeld door den Landrechter.

Bij de rechtspraak voor Inlanders wordt zooveel mogelijk rekening gehouden met de bestaande adat.

Op de vreemde Oosterlingen wordt de Europeesche rechtspraak toegepast.

34. Besluit.

Vele veranderingen hebben er in de laatste 25 jaren in Indië plaats gehad en op velerlei gebied is vooruitgang gekomen. Over de verschillende maatregelen der Regeering in het belang der Indische bevolking spraken we reeds. We willen er alleen nog aan toevoegen, dat ook de gezondheid der bevolking door de Regeering behartigd word. En dan denken we vooral aan de pestbestrijding, die op Oost-Java zulke goede resultaten heeft gehad.

De meerdere bloei der cultures heeft ook vooruitgang van den handel ten gevolge gehad, vooral tusschen Indië en Nederland. Ten behoeve van de scheepvaart werden nieuwe havens gemaakt, o. a. Tandjong Priok, Emma-haven, de Sabang-baai en Soerabaja. De groote Europeesche oorlog van 1914—1918 werkte voor den handel zeer belemmerend en bemoeilijkte het verkeer met het moederland.

Ook de mijnbouw is in den laatsten tijd zeer vooruit-

gegaan. De tinmijnen van Banka en Billiton, de kolenmijnen van de Padangsche Bovenlanden en Borneo, de petroleumbronnen van Rembang, Palembang en Sumatra's Oostkust leveren het Gouvernement en de particuliere maatschappijen groote winsten op.

In 1873 kwamen de eerste spoorwegen gereed, nl. de lijnen Batavia—Buitenzorg en Semarang—Djokja. Beide werden aangelegd door een particuliere maatschappij, de Ned. Indische Spoorwegmaatschappij (N. I. S.). Later kwam de Regeering tot de overtuiging, dat het beter was, dat zij zelf spoorwegen liet aanleggen en zoo ontstonden de Staatspoorwegen (S. S.), wier aantal nog steeds vermeerdert.

In 1856 werd de eerste telegraaflijn aangelegd tusschen Batavia en Buitenzorg en na dien tijd zijn de voornaamste plaatsen van Java door telegraaflijnen, later ook door telefoonlijnen, verbonden.

Door kabels is Java verbonden met de andere eilanden van Indië en met de verschillende werelddeelen.

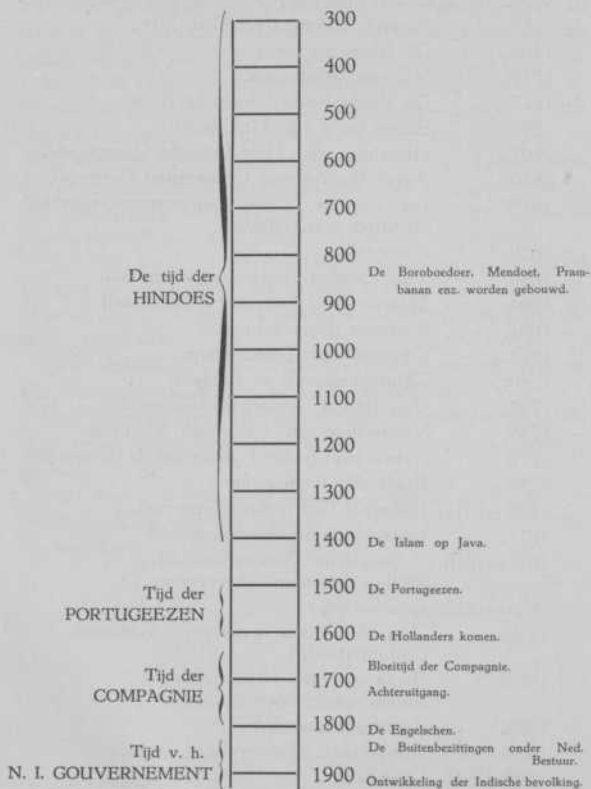
Een rechtstreeksche verbinding tusschen Indië en 't moederland wordt door middel van draadlooze telegrafie tot stand gebracht.

Zoo zien we dus vooruitgang op allerlei gebied en we willen eindigen met den wensch, dat Indië zich verder rustig en vreedzaam zal blijven ontwikkelen.

Jaartallen.

- ± 900. Groote bloei der Hindoerijken op Midden-Java.
 - ± 1025. Koning Erlangga op Oost-Java.
 - ± 1400. De Islam op Java.
 - ± 1525. Val van Modjopait.
 - ± 1525. De Portugeezen komen in Indië.
 - 1595. Eerste tocht der Hollanders.
 - 1602. Oprichting der Oost-Indische Compagnie.
 - 1610. Pieter Both eerste Gouverneur-Generaal.
 - 1619. Jan Pietersz. Coen Gouverneur-Generaal.
Stichting van Batavia.
 - 1629. Coen sterft.
 - ± 1640. Van Diemen Gouverneur-Generaal.
 - ± 1660. Maatsuycker Gouverneur-Generaal.
 - 1661. Formosa gaat verloren.
 - 1674. Opstand van Troenodjojo.
 - 1740. Chineezenmoord te Batavia.
 - ± 1750. Van Imhoff Gouverneur-Generaal.
 - 1755. Verdeeling van 't rijk van Mataram.
 - 1777. Geheel Java onder 't gezag van de Compagnie.
 - 1798. Einde der Compagnie.
 - 1808—1811. Daendels Gouverneur-Generaal.
 - 1811. Janssens Gouverneur-Generaal.
 - 1811—1816. 't Engelsche Tusschenbestuur.
Raffles Luitenant-Gouverneur.
 - 1825—1830. Java-oorlog.
 - 1830. Van den Bosch Gouverneur-Generaal.
Cultuurstelsel.
 - 1873. Begin van den Atjeh-oorlog.
Eerste spoorwegen op Java.
 - 1894. Lombok-expeditie.
 - 1904—1909. Van Heutsz Gouverneur-Generaal.
 - 1909—1916. Idenburg.
 - 1916—1921. Graaf van Limburg Stirum.
 - 1921— Mr. D. Fock.
-

Overzicht.

INHOUD.

	Bladz.
1. De oudste tijden	7
2. De Boro-Boedoer	11
3. De Islam	16
4. De Hollanders naar Indië	19
5. De Oost-Indische Compagnie	24
6. De reis van Bontekoe	27
7. De stichting van Batavia	33
8. De uitbreiding van het Ned. gezag	39
9. Formosa	41
10. Aan het hof van Mataram	44
11. Troenodjojo	47
12. De geschiedenis van de koffie	53
13. De Chineezzen	57
14. Splitsing van Mataram	59
15. Achteruitgang van de Compagnie	61
16. Daendels	63
17. Daendels (<i>vervolg</i>)	65
18. Het Engelsche Tusschenbestuur	67
19. Trouw aan de Hollandsche vlag	69
20. De Java-oorlog	71
21. Dappere Javanen	75

22. De gevangenneming van Dipo Negoro	79
23. Het Cultuurstelsel	82
24. Een nieuwe koers	85
25. De Buitenbezittingen	88
26. Bali	91
27. Atjeh	93
28. Hoe Karel van der Heyden zijn oog verloor . . .	96
29. Lombok	99
30. De bestorming van Tjakranegara	102
31. Onderwijs	104
32. Hoe Indië bestuurd wordt	109
33. Hoe Indië bestuurd wordt (<i>vervolg</i>)	112
34. Besluit	113

BRINKMAN PROD. NFL 6

60 25 537

DEPOT MED. PUBL.

2 182 344